

Economisch-Statistische Berichten

Leerzaam spel

★

Mevr. Dra. M. J. 't Hooft - Welvaars

Woningnood en sparen

★

Dr. Ir. A. W. G. Koppejan

De grondslag van het landbouwbeleid

★

Ir. F. Donker Duyvis

Het collectieve merk en zijn bescherming

★

Drs. P. H. M. Cremers

De Nota inzake de Kernenergie

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2092

WOENSDAG 31 JULI 1957

- Pensioenregelingen
- Risico-herverzekering van pensioenfondsen

EERSTE NEDERLANDSCHE

HOOFDKANTOOR:

JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE

TEL. 01700 - 51.43.51

POSTADRES: POSTBUS 5

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

Dekking van pensioenverplichtingen

De keuze tussen *Eigen Beheer* en *Herverzekering* is afhankelijk van velerlei factoren.

Een objectieve beoordeling van dit vraagstuk geeft ons gespecialiseerd
BUREAU VOOR PENSIOENFONDSEN

De deskundige adviezen van dit Bureau zijn afgestemd op een zo groot mogelijk profijt van de gestorte premies met inachtneming van de vereiste zekerheid voor de deelnemers.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

Financiering van invoer,
uitvoer en transitio

Alle assurantiën

Beleggingen en
vermogensbeheer

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor - Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Leerzaam spel

Ook zonder kennis van Huizinga's meesterwerk „Homo Ludens” zal de bewuste ondernemer vaak hebben bemerkt, dat de grens tussen ernst en spel moeilijk te trekken valt ja, dat het zelfs de vraag is of men van tegenstellingen tussen beide kan spreken. Spreekt men in Amerika niet van „big game” als men het over grote zaken heeft en gebruikt de Engelsman niet dikwijls de term „fair play” als hij het over een goede zakenmoraal heeft? Ook in onze taal bestaan tal van uitdrukkingen die wijzen op een ontwikkeld spel-element in het bedrijfsleven. Men speelt een relatie de bal toe, men spreekt van pokerende of het spel niet aandurvende ondernemers. Kortom, de hoogst ernstige bezigheden die ons dagelijks in de strijd om het bestaan, of om de verhoging van de welvaart binden, worden dikwijls gebracht binnen de termen van het spel. De ernst van het zakenspel is ongetwijfeld, dat het om de knikkers gaat. Doch ook hierin blijkt de spelvorm een plaats te kunnen vinden als voorbereiding tot de ernst.

Een zakenspel zonder knikkers werd onlangs in New York gespeeld onder auspiciën van de American Management Association (A.M.A.), een de efficiency bevorderende vereniging in de Verenigde Staten. Het spel diende niet alleen tot vermaak van de medespelers, maar ook ter lering van de toeschouwers. Een leerzaam spel dus, dat een beetje kan worden vergeleken met de manoeuvres die de legers in de diverse landen of landengroepen op gezette tijden plegen te houden. De bedoeling van de A.M.A. was zijn leden aan te tonen, dat het goede zakenleiderschap voor een belangrijk deel afhankelijk is van het nemen van snelle en juiste besluiten, zoveel mogelijk gegrond op goede informatie.

Vijf directeuren van bekende Amerikaanse ondernemingen voerden de manoeuvre, die overigens aan strenge regels als die van het schaakspel was gebonden, uit. Aangenomen werd dat elk der ondernemers over een kapitaal van \$ 10.150.000 beschikte en dat zij elk $\frac{1}{5}$ deel van de wereldmarkt hadden veroverd van een niet nader aangeduid produkt, dat een consumentenprijs zou hebben van ongeveer \$ 5 per stuk. Elk der ondernemers moest nu trachten een groter deel van de wereldmarkt te veroveren en zo mogelijk de andere ondernemers te overvleugelen. Dit was mogelijk door manipulaties op financieel gebied (verhouding kas, bank, voorraden en produktiemiddelen) en door andere zetten. Een soort veredeld Monopoly-spel dus. Vraagstukken van prijspolitiek, uitbreiding van be-

drijven, het voeren van reclamecampagnes, het toepassen van marktonderzoek enz., passeerden de revue.

Het bleek dat geen enkel besluit, bij toerbeurt door de ondernemers genomen, het erg lang uithield. Dit kwam omdat de ondernemers volledig en snel op de hoogte waren van de zetten van hun tegenspelers. De besluitvorming werd nog versneld en vergemakkelijkt doordat de spelers gebruik konden maken van een kleine elektronische rekenmachine, waardoor zij hun soms ingewikkelde berekeningen prompt konden uitvoeren. Het merkwaardige was dat de ondernemers elkaar niet veel toegaven in handigheid en inzicht. Zij bleven ongeveer het gelijke aandeel van 20 pCt. in de markt behouden en ook slaagden zij er nauwelijks in hun financiële positie ten nadele van hun concurrenten te versterken. Een bewijs voor de aanvaardbaarheid van de uit Amerika stammende theorieën betreffende het oligopolie, tenminste voor zover een perfecte marktkennis als een actueel gegeven voor de ondernemersbeslissing kan worden beschouwd.

Het instructieve spel in het bedrijfsleven is overigens niet nieuw. Bij het bestuderen van de menselijke betrekkingen en ook in de verkoop is het rollenspel reeds lang bekend. Vóór de oorlog kende men in Nederland schijnondernemingen, die na de oorlog reeds zijn gevolgd door jeugdondernemingen. Ook hier gaat het meer om het leerzame spel dan om de batens, die zulke ondernemingen wellicht nog kunnen afwerpen. Het NIVE behandelde onlangs op een van zijn Efficiencydagen het vraagstuk van de delegatie van taken en verantwoordelijkheden door middel van toneelspelletjes, die veel succes oogstten.

Het bezwaar van het spel zoals het in Amerika werd toegepast moge hierin zijn gelegen dat de spelers toch ietwat vriendschappelijker tegenover elkaar stonden dan in de praktijk van het bedrijfsleven het geval is. Bovendien bleef, naast de snelle kennis omtrent de weerslag op eigen handelen, een zeer belangrijke factor buiten beschouwing. Van de genomen besluiten werd aangenomen, dat zij prompt en volledig volgens de bedoeling van de opdrachtgevers werden uitgevoerd. Het is bekend, dat juist in de grote ondernemingen het vraagstuk van de lengte van de opdrachtenlijn één der klemmendste is. Te anderer zijde kan men opmerken, dat de betrokken spelers zonder staf werkten en een goed functionerende staf levert de grondslag voor de marktstrategie.

's-Gravenhage.

P. VAN ZUUREN.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Leerzaam spel, door Drs. P. van Zuuren	603	Aantekening:	
Woningnood en sparen, door Mevr. Dra. M. J. 't Hooft-Welvaars	604	Nationaal inkomen en bestedingen	617
De grondslag van het landbouwbeleid, door Dr. Ir. A. W. G. Koppejan	608	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	618
Het collectieve merk en zijn bescherming, door Ir. F. Donker Duyvis	612	Notities:	
De Nota inzake de Kernenergie, door Drs. P. H. M. Cremers	615	Zwedens auto-uitvoer	611
		Recente publikaties	619

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Het huidige financieringstekort bij de woningbouw noodzaakt tot versterkt sparen of tot vermindering van de woningbouw. Schrijfster bespreekt de mogelijkheden welke de verschillende bronnen voor additionele kapitaalvorming bieden voor de financiering van de woningbouw. In de categorie der particuliere besparingen is het enige wat zou kunnen helpen een morele pressie tot het vormen van nieuwe besparingen, met gelijktijdige belegging in de woningbouw. Daartoe zou een spaarsysteem moeten worden georganiseerd op basis van vrijwilligheid, dat alle Nederlanders gelijkmatig bestrijkt. Na de belangrijkste punten met betrekking tot dit georganiseerde particuliere spaarsysteem te hebben besproken wijst schrijfster er nog op, dat het door haar voorgestelde systeem niet is een poging tot blijvende bezitsvorming, maar slechts tot doel heeft, een time-lag in de consumptie te kweken.

Woningnood en sparen

Nadat wij jarenlang geklaagd hebben over de materiële tekorten bij de woningbouw, zitten we nu, ongeveer sinds oktober 1956, met het financieringstekort.

Het wordt nog steeds niet voldoende beseft welke enorme eisen de woningbouw aan de nationale besparingen stelt. Wanneer we het benodigde kapitaal per nieuw te bouwen woning op f. 20.000 stellen, en het aantal nieuwe woningen per jaar op 75.000, dan zijn de benodigde middelen per jaar ca. f. 1,5 mrd.¹⁾ Het primaire nationale inkomen in 1956 was f. 25 mrd. De voor de woningbouw benodigde middelen maken dus ca. 6 pCt. uit van het nationale inkomen. Zij moeten voor het overgrote deel²⁾ worden opgebracht uit nieuwe besparingen (die gedeeltelijk de vorm van belastingen aan kunnen nemen, daar sommige publieke werken, plus overheidsbijdragen à fonds perdu, uit belastingen betaald worden).

De woningbouw, met bijkomende werken, vormt ca. $\frac{1}{4}$ deel van de netto-nationale investeringen, misschien zelfs in 1957 iets meer. En het Nederlandse volk wordt geacht ca. 20 pCt. van zijn inkomen te besparen, of door de Staat te laten besparen, om een vierde deel daarvan te investeren in objecten, waaraan weliswaar een bijzonder hoge prioriteit verleend dient te worden, zowel uit consumptief oogpunt als terwille van de arbeidsmobiliteit, maar waarvan de capital-output ratio bijzonder veel ongunstiger is dan van vrijwel alle industriële investeringen. Wanneer de volkshuishouding zichzelf consumptieve beperkingen

¹⁾ Zij die f. 20.000 per nieuwe woning te hoog vinden, mogen bedenken dat woningbouw tevens meebrengt: opspuiten, rioleering, bestrating, beplanting, verkeersmiddelen, scholen, kerken enz. Bovendien zou het streefcijfer voor de woningbouw eigenlijk hoger moeten zijn dan 75.000 per jaar wil er ooit een eind komen aan de woningnood en aan de begeleidende arbeidsimmobiliteit.

²⁾ De woningbouw kan voor een deel ook gefinancierd worden met vrijkomende oude besparingen, dus met vrijkomende afschrijvingsbedragen uit de oude woningvoorraad. Hoe hoger de huren worden, des te hoger zal dit bedrag zijn (althans bij gelijkblijvende interest). Hoe groot de vrijkomende afschrijvingen thans per jaar zijn, is niet bekend; nog minder staat vast dat die bedragen herbelegd zullen worden. Hiermee rekening houdend moet men in plaats van de 6 pCt. uit de tekst, misschien schatten dat 5 pCt. van het nationale inkomen in de vorm van nieuwe besparingen aan de woningbouwsector moet toevloeien. Dit is nog altijd zeer hoog.

oplegt om in machines te investeren, komt het bespaarde bedrag gemiddeld na een jaar of acht weer vrij (misschien zelfs sneller); woningen daarentegen zijn in het gunstigste geval self-liquidating in 25 jaar, en thans waarschijnlijk pas in een nog langere periode. Het is dus niet verwonderlijk dat, naarmate meer in de woningbouw geïnvesteerd wordt in verhouding tot de totale investeringen de nationale produktiviteit minder stijgt. Het investeren van f. 100.000 in machines geeft het volgend jaar misschien een vergroting van het netto nationaal produkt van f. 10.000. Het investeren van f. 100.000 in woningen betekent dat er volgend jaar vijf gezinnen niet meer op één kamertje behoeven te hokken en dagelijks ruzie te hebben; het nationale produkt wordt er echter niet aantoonbaar beter van.

Alternatieven: versterkt sparen of de woningbouw verminderen.

Nu zijn er twee mogelijkheden: of we sparen het benodigde kapitaal bij elkaar, in een gezamenlijke inspanning (en men realiseer zich dat die inspanning niet groter is dan die welke we ons jaarlijks met een zeker fatalisme voor defensie getroosten), of we verminderen de woningbouw. Het is overduidelijk dat we in 1956/57 dat offer niet hebben willen brengen, en de enige gezonde conclusie (d.w.z. gezond uit monetair oogpunt) zou dus moeten luiden dat we dan nu ook minder bouwen. Het is voor de Regering politieke zelfmoord om deze conclusie hardop te trekken, maar toch is het nodig dat het nadrukkelijk gezegd wordt. Hoe luider het geweklaag dat hierover in den lande opklinkt, des te beter; er zal nl. een soort offerbereidheid nodig zijn die gelijk is aan die tijdens de watersnood, en het is alleen maar jammer dat de woningnood niet zo'n spectaculair verschijnsel is.

Mogelijke bronnen van additionele kapitaalvorming.

Welke bronnen van kapitaalvorming kunnen op dit moment nog aangeboord worden?

Men zou voor dit doel vier categorieën van spaarders in Nederland in beschouwing kunnen nemen, die institutioneel in vijf groepen ingedeeld moeten worden, t.w.:

- 1) de Overheid, door overschotten te kweken;
- 2) de bedrijven, door winsten in te houden;
- 3) de beter-gepositieerde particulieren;
- 4) de arbeiders;
- 5) de pensioenfondsen en levensverzekeringmaatschappijen, die sparen in opdracht en ten behoeve van groep 3 en 4, maar a.h.w. een afzonderlijk leven leiden.

De taak van de Overheid bij de financiering van de woningbouw.

Wil de Overheid nog meer dan tot dusver zorg dragen voor de financiering van de woningbouw, dan zal zij als spaarder op moeten treden. Zij moet dan of meer ontvangsten kweken, of uitgaven beperken, of beide. Dit lied is in het afgelopen jaar in zoveel toonaarden gezongen dat ik me ervan ontslagen acht er nog een variatie aan toe te voegen. Slechts één coda: indien de andere sectoren niet voldoende besparingen opleveren voor de woningbouw, zal de Overheid het moeten doen. Dat betekent een verdere schrede op weg naar socialisatie van het woningbezit, waartegen degenen die gemeenlijk vóór hogere belastingen stemmen ook geen bezwaar hebben. Zelfs echter wanneer de meerderheid van het Nederlandse volk deze mening toegedaan zou zijn, zou ik toch graag één bedenking naar voren brengen: financiering van woningbouw uit belastingen betekent in één jaar alle offers laten brengen voor 50 jaar woongenot. De aldus gefinancierde woningen „kosten” de Overheid geen rente. Zou deze wel in de huur berekend worden, wat redelijk lijkt, dan kweekt de Overheid uit dien hoofde een overschot, en behoeven onze nazaten dus minder belasting te betalen. Het is een schone gedachte om onze kinderen een goede erfenis na te laten, maar we behoeven dit toch niet zover te drijven dat we in één jaar alle lasten op ons nemen van een object, waarvan de baten zich over 50 jaar uitstrekken.

Indien de Overheid niet kan lenen, gezien de voor haar onaanvaardbare rentestand op de kapitaalmarkt, dan is het misschien verantwoord om de bijkomende publieke werken, die nooit *zichtbaar* rendabel zullen worden, uit belastingen te betalen. Voor de woningen zelf schijnt mij zulks een te zware last op deze generatie te leggen.

De rol van de bedrijven bij de financiering van de woningbouw.

De bedrijven komen nauwelijks in aanmerking om kapitaal ter beschikking te stellen aan de woningbouw, en zullen dat ook nooit voor de gewenste lange termijn doen,

tenzij door gebrek aan woningen een industriële vestiging absoluut dreigt te mislukken. Zij zullen trouwens dit jaar veeleer te kampen hebben met een inkrimping van beschikbare middelen.

Indien de prijsstabilisatie werkt worden de winsten kleiner, terwijl er een groter deel van die winst wordt uitgekeerd. Naarmate de rentevoet stijgt wordt de mogelijkheid van interne financiering geringer. De meeste bedrijven hebben zulke uitbreidingsplannen dat zij ermee moeten rekenen in de niet al te verre toekomst een beroep op de kapitaalmarkt te moeten doen. Zij kunnen zich dus niet permitteren hun aandelenkoers te zien dalen, m.a.w. zij moeten een rendement handhaven op hun aandelen dat boven de geldende obligatierente blijft. Om deze reden moeten de dividenden, dus de uitgekeerde winst, naar boven, ook al zou de bedrijfswinst kleiner zijn. Dus is er minder geld over voor interne financiering.

Hoewel de importantie van de hogere uitgekeerde winst vooral niet overschat moet worden, is het voor de voorstanders van stijgende rente misschien goed te bedenken dat daarmee een deel van de interne financiering onmogelijk wordt gemaakt, zodat in het gunstigste geval een vergroot aanbod van particuliere besparingen ontstaat ten koste van weggevallen bedrijfsbesparingen. (Dit argumentje tegen rentestijging zinkt natuurlijk in het niet bij het beruchte feit dat $\frac{1}{2}$ pCt. rentestijging = f. 1 week-huurstijging, hetwelk, bij voortgaande full employment, zeer waarschijnlijk zal betekenen f. 1 loonstijging, dus f. 1 kostenstijging per arbeider per week.)

Alvorens categorieën 3 en 4 onder de loep te nemen, zullen we eerst de institutionele beleggers bezien.

De taak van de institutionele beleggers bij de financiering van de woningbouw.

Pensioenfondsen en levensverzekeringmaatschappijen zijn de beleggers op lange termijn bij uitstek. Zij behoeven zich niet druk te maken over koopkracht van het geld, noch over hoge rente, daar immers hun tarieven nog op een lage rentestand gebaseerd zijn. Voorts vloeien hun zoveel nieuwe besparingen toe (volgens het C.P.B. bedroegen de middelen die deze lichamen in 1956 voor nieuwe belegging ter beschikking hadden f. 1,95 mrd.; hierbij zijn de spaarbanken inbegrepen), dat zij in principe in staat moeten worden geacht de huidige woningbouw geheel te financieren. Helaas moet deze stelling met een korreltje zout worden genomen:

(Advertentie)

BLOEMERS & Co.

ROTTERDAM

2E WESTEWAGENHOF 1
TELEFOON 120223 (K 1800)

POSTBUS 65

KEIZERSGRACHT 814
AMSTERDAM - TEL. 64793 (K 20)

BEDRIJFSVERZEKERING

- a) de Staat moet nog andere projecten dan uitsluitend de woningbouw uit langlopende leningen financieren; men denke aan Deltaplan, investeringen van P.T.T. en andere staatsbedrijven, het nieuwe kernenergie-project (en heel misschien aan tunnels?). Ook voor deze objecten worden leningen ondergebracht bij de institutionele beleggers;
- b) een groot aantal bedrijfsfondsen beleggen hun middelen nog gedeeltelijk in het bedrijfsleven;
- c) de verzekeringmaatschappijen hebben in de laatste jaren de smaak van het beleggen in particuliere bedrijven te pakken gekregen, met name door de daar heersende hogere rente.

Waarschijnlijk is de situatie deze, dat de verplichtingen die de maatschappijen t.a.v. particuliere investeringen op zich genomen hebben, het in de eerste jaren onmogelijk maken de totale woningbouw door institutionele beleggers te laten financieren. Het is thans voor een buitenstaander niet te beoordelen of zulks op de lange duur wel zou kunnen, zonder een rijksinvesteringsplan op lange termijn te kennen, en zonder de gevolgen van de vele recente wijzigingen in pensioenregelingen te kunnen overzien. Zonder twijfel ligt echter voor de woningbouwfinanciering bij deze categorie beleggers de meeste kans, en iedere morele pressie die op de fondsen en maatschappijen uitgeoefend kan worden om zoveel mogelijk gelden aan de woningbouwsector ten goede te laten komen, valt toe te juichen.

Zolang echter de meerderheid van de Staten-Generaal tegen socialisatie van verzekeringmaatschappijen is, zal hun belegging in vrijheid moeten geschieden. Het is onbillijk om degenen, bij wie het het gemakkelijkst te halen is, „koud” te socialiseren, ook al maakt het gemak het zo aantrekkelijk. Het moet voldoende zijn wanneer de verzekeringmaatschappijen beseffen dat ze in een glazen huis wonen, door welks ruiten iedereen naar binnen staat te gluren om te zien of ze wel „genoeg” aan de woningbouw doen. Bovendien zullen zij wel beseffen dat, hoe hoger hun winsten — d.w.z. hoe minder zij beleggen in laagrentende overheidsleningen of in niet-zo-bijzonder rendabele huizen — des te heviger de pressie tot premieverlaging wordt.

Zijn additionele particuliere besparingen ten behoeve van de woningbouw mogelijk?

De groepen waarom het hier gaat zijn de beter-gesitueerden, die zelfstandig sparen, en de werknemers, die in hoofdzaak sparen via pensioenfondsen, en enigszins via spaarbanken, maar wier niet-contractuele besparingen noodzakelijkerwijze klein zijn, en bovendien — in het geval van spaarbanksaldi — het karakter hebben van secundaire liquiditeit ³⁾.

De beter-gesitueerden voelen weinig meer voor huizenbezit, en zeker weinig voor het bezit van nieuwe, weinig rendabele, en misschien te nonchalant gebouwde, huizen. De belegger in woningen is te zeer het kind van de rekening geweest, dan dat hij nu tot lichtend voorbeeld zou kunnen worden verheven.

Blijft over: het kopen van nieuwe pandbrieven of overheidsobligaties. Als er nu echter één ding is, wat de beter-gesitueerde niet wil, dan is het een gewone obligatie. Het rendement doet er niet eens zoveel toe, dat gaat toch maar naar de belastingen. Wat er toe doet is de geldwaarde. De meesten uit deze categorie hebben al een goed pensioen-

³⁾ Deze saldi zijn elk moment op te vragen en vergroten dan de geldcirculatie.

voorzicht, daartoe aangelokt door de belastingaftrek voor lijfrentepremies. Voor zover zij nog vermogen wensen te vormen, geldt daarbij één machtige drijfveer: bescherming tegen voortschrijdende geldontwaarding, dus belegging in aandelen. Eventueel in converteerbare obligaties, die bij geldontwaarding zeker met voordeel in aandelen omgezet kunnen worden, en zéér eventueel in premieleningen, daar het gokje ook de nazaten der Batavieren lief is. Maar zeker niet in gewone obligaties.

Een gedwongen lening zal niet helpen, die voert niet tot nieuwe besparingen, maar alleen tot een verschuiving binnen het gegeven effectenbezit (die zelfs misschien de bijzonder ongelukkige vorm aan zou nemen van een nog sterkere uitverkoop van Kon. Olie naar de Verenigde Staten). *Het enige wat zou kunnen helpen is een morele pressie tot het vormen van nieuwe besparingen, met gelijktijdige belegging in de woningbouw.*

Dit laatste geldt evenzo voor groep 4, de arbeiders. Noodzakelijk zijn: nieuwe, additionele besparingen, door beperking van consumptie, niet te hooi en te gras, maar regelmatig, uit lopend inkomen. Voorwaarden hiervoor zijn:

- a) de woningnood moet in ieders oog eenzelfde „emotional appeal” krijgen als indertijd de watersnood;
- b) dit sparen moet — hoewel op basis van vrijwilligheid — georganiseerd worden, zo eenvoudig mogelijk gemaakt worden, en alle Nederlanders gelijkelijk bestrijken.

Ad a). Met medewerking van radio, dagbladen en bioscopen is het zeker mogelijk om een eventueel teruglopen van de woningbouw als een calamiteit te doen zien. Hoe meer schrijnende verhalen, hoe meer schokkende plaatjes, hoe suggestiever statistieken, hoe beter.

Ad b). Een gemakkelijke, en zeer waarschijnlijk additionele, vorm van sparen uit lopend inkomen is de volgende: het Rijk verstrekt aan de bedrijven, ten behoeve van die werknemers die onder de sociale verzekeringen vallen, spaarkaarten, volgens eenzelfde systeem als de rentekaarten van de Raden van Arbeid, met bijbehorende spaarzegels ter waarde van ronde bedragen, bijv. f. 0,50, f. 0,75, f. 1. De werknemers tekenen een bewijs dat zij bereid zijn ca. 1 pCt. van hun loon wekelijks te besparen, dus bijv. tot f. 65 weekloon f. 0,50 besparing, bij f. 65 tot f. 80 weekloon f. 0,75 besparing, bij f. 80 tot f. 100 weekloon f. 1 besparing. Het bedrijf laat dat bedrag inhouden op het loon en bijplakken op de spaarkaart door de loonadministratie, die toch wekelijks bezig is in te houden en te plakken, zodat het de minste extra arbeid vergt. Aan het einde van het jaar wordt de spaarkaart ingestuurd, bij voorkeur bij dezelfde instantie als de rentekaart, en de werknemer ontvangt een (onverhandelbaar) bewijs, dat hij bijv. f. 52 gespaard heeft, die over vijf jaren opgevraagd kunnen worden tegen bijv. f. 65 (de oorspronkelijke f. 52 met samengestelde interest — ca. 4½ pCt. — over vijf jaar) bij de postkantoren, of bij de spaarbanken wanneer men de neiging om het bedrag nog langer te besparen wil aankweken. De werknemer gaat met bijv. f. 1 minder naar huis. Dit is voor hem een vrij groot offer, maar niet een offer dat hij voorgoed kwijt is: 1 pCt. consumptiebeperking is misschien nog juist te dragen, zelfs voor een ongeschoolde arbeider (zie het succes van voetbalpools en puzzelpotten, op zichzelf verfoeilijke instellingen, die men en passant zou kunnen gebruiken om de „pot” in woningbouwcertificaten uit te keren). Voor de hogere employe's zou het sparen, door inhouding, maandelijks moeten gebeuren — ook op basis van 1 pCt. van het salaris — tegelijk met het inhouden van de pensioenpremie.

Het Rijk kan hier ook kaarten voor uitgeven. Gemakkelijker is misschien niet-verhandelbare spaarcertificaten van f. 100 uit te geven, die bij tijd en wijle door de bedrijven worden uitgereikt wanneer weer f. 100 gespaard is, en die over vijf jaar in te lossen zijn voor f. 125.

Wanneer de gehele in bedrijven werkende bevolking op deze wijze 1 pCt. van het inkomen extra zou sparen, zou dit per jaar een opbrengst geven van circa f. 150 mln., die tegelijkertijd dus aan de consumptie zou worden onttrokken.

Nadere bespreking van dit georganiseerde particuliere spaarsysteem.

De belangrijkste punten die besproken moeten worden lijken mij:

- 1) de administratiekosten;
- 2) de belastingheffing;
- 3) de vraag of deze besparingen werkelijk additioneel zijn;
- 4) de termijn van 5 jaar.

Ad 1). De administratiekosten. Wanneer men dit systeem werkelijk voldoende synchroniseert met de normale loonadministratie zullen de kosten niet erg hoog zijn. De bedrijven zullen ze vrijwillig moeten dragen, onder het motto: alles liever dan nog eens de vennootschapsbelasting omhoog.

Ad 2). De belastingheffing. Hier zit een principiële moeilijkheid, slecht te verteren voor onze rechtvaardige (en millimeterende) belastingdienst. De arbeider, die in een jaar een spaarcertificaat van f. 52 bij elkaar spaart, ontvangt na 5 jaar f. 65, en heeft dus f. 13 rente gekweekt. Hij betaalt echter geen belasting over deze rente, zolang hij niet in de inkomstenbelasting valt, en daarover niet aan dat er schepers zullen zijn die zich daarover zullen opwinden.

De directeur van een N.V. echter, die f. 50.000 per jaar verdient, en 1 pCt., dus f. 500 in spaarcertificaten bijeen spaart, krijgt na 5 jaar een aflossing van f. 625, toucheert dan dus f. 125 interest. Moet hij daarover belasting betalen, dan zal hij waarschijnlijk voor de eer bedanken en zich niet aansluiten bij het vrijwillige spaarsysteem. Bij zijn sparen is hij niet geïnteresseerd in interest minus belasting, maar in koerswinst, die hier uitgesloten is.

Moeten we nu — de vrijwilligheid handhavende — de bevolking splitsen in brave niet-kapitalisten, die wel meedoen (alleen maar braaf omdat ze geen aanslagbiljet krijgen) en boze kapitalisten, die niet meedoen? Naar mijn mening is het beter om rustig de ogen te sluiten voor een kleine onrechtvaardigheid, en niemand over de interest van deze spaarbedragen belasting te laten betalen. Degenen met hoge inkomens maken dan inderdaad een rendement (over 1 pCt. van hun salaris) dat gelijk is aan een veel hogere interest bij een andere beleggingsvorm. Mag zulks, voor dit doel, niet beschouwd worden als een tegenprestatie voor het offer van het gebruikelijke koerswinst-gokje?

Zo ja, dan moet men in ieder geval zorgen dat alle spaarcertificaten *onoverdraagbaar* zijn, om te vermijden dat ze op grote schaal als belastingvrije belegging worden opgekocht door die mensen die onder de hoogste marginale belastingheffing vallen.

Wil men echter wel belasting laten betalen over de geaccumuleerde interest, dan zullen waarschijnlijk vooral de middengroepen menen het zich niet te kunnen permitteren, en sluit men dus waarschijnlijk een categorie van deze nationale zaak uit. Daar naar mijn mening de certificaten toch ook om andere redenen onoverdraagbaar moeten zijn

(zie hieronder ad 3) zou ik bij voorkeur geen enkele belasting heffen over de geaccumuleerde interest.

Ad 3). Zijn deze besparingen werkelijk additioneel?

Om hierover iets te kunnen zeggen moeten we zien hoe de besparingen van deze categorieën tot stand komen. Beide groepen sparen voor de oude dag, vrijwel altijd op een manier die contractueel vastligt, zodat op die besparingen vrijwel geen invloed uitgeoefend kan worden.

Bij de arbeiders zijn er dan nog twee manieren van vrij sparen te onderscheiden: het doelsparen op betrekkelijk korte termijn (voor vakantie, wasmachine, uitzet, etc.) en het „wegleggen”, veelal bij de spaarbanken, van bedragen die „over” zijn uit het weekloon, meestal ook voor de oude dag, of uit voorzorg in geval van nood. Dat „over” uit het weekloon is bijzonder gering, gegeven de nog steeds zeer geringe speelruimte in het loon, en de talloze aantrekkelijke consumptiemogelijkheden. Het doelsparen op korte termijn moet toch voortgang vinden, men wil niet vijf jaar op een vakantie of een wasmachine wachten.

Bovendien leert de ervaring dat dit soort besparingen afhangt van *beschikbaar* inkomen, niet zozeer van verdiend inkomen. Wanneer de woningbouw-besparing van te voren afgetrokken is, richt men zijn consumptie en eventuele besparingen naar het bedrag dat men mee naar huis neemt. Voor de arbeiders zal dit systeem dus waarschijnlijk voor 95 pCt. neerkomen op consumptiebeperking, *niet* op beperking van overige besparingen (ik maak de 5 pCt. uitzondering voor het sparen voor een uitzet en woning-inrichting, waarbij men juist door de woningnood wel vijf jaar de tijd heeft).

Het richten van consumptie en besparingen naar *beschikbaar* inkomen geldt ten dele ook voor de beter gesitueerden. Hier is de „marginal propensity to consume” kleiner, laten we aannemen 0,7. Dit zou betekenen dat van het totale bedrag dat zij volgens dit systeem besparen, anders toch 30 pCt. aan de kapitaalmarkt ten goede was gekomen. Op de geschatte jaarlijkse besparing van f. 150 mln. is dus misschien f. 130 mln. additioneel.

Vooral omdat een groot gedeelte van deze spaarders arbeiders zijn moet voor onoverdraagbaarheid gezorgd worden. Er komen altijd situaties voor in een arbeidersgezin waarin het prettig zou zijn het bespaarde bedrag meteen in handen te hebben. Bij overdraagbaarheid zou dit een reden kunnen zijn voor een handel tegen disagio. Indien de spaarcertificaten belastingvrij zouden zijn, zou zelfs helemaal geen disagio nodig zijn. De „nieuwe” arbeidersbesparingen zouden dan snel afgelost worden door „oude” besparingen van hen, die daarmee aan de belastingprogressie op hun kapitaalopbrengst zouden ontsnappen, en dus op deze certificaten een zeer hoog rendement zouden maken. Het nuttig effect voor de kapitaalmarkt zou dan meteen verdwijnen, er zou immers in geen enkele sector van consumptiebeperking sprake zijn.

Ad 4). De termijn van 5 jaar.

Deze is in tegenspraak met een stelling aan het begin van dit artikel, nl. dat een belegging in huizen zichzelf niet binnen 25 jaar liquideert. Het is echter ook niet de bedoeling dat dit systeem de woningbouw, of zelfs maar 10 pCt. van de woningbouw, *blijvend* financiert, maar dat de thans heersende kapitaalmarkt verminderd wordt.

De kapitaalschaarste als gevolg van overbesteding is of een tijdelijk verschijnsel dat verdwijnen kan tegelijk met

In oktober van het vorige jaar heeft het Landbouwschap bij de Regering een viertal voorstellen ingediend welke tot doel hadden, via het op de kostprijzen van landbouwprodukten gebaseerde garantiebeleid, voor de landbouw een groter aandeel in het nationaal inkomen te bereiken. Naar aanleiding daarvan acht schrijver een hernieuwde bezinning op de wijze waarop de herverdeling wordt uitgevoerd, nuttig. Naast de vraag, of met dit beleid het algemeen belang dan wel specifieke landbouwbelangen worden gediend, gaat het om de toetsing van de grondslagen en de vorm van het beleid aan de algemene doelstelling ervan. Schrijver gaat daartoe na wat de feitelijke inhoud is van het begrip „sociaal en economisch verantwoord bedrijf” en pleit op grond van deze beschouwing voor verbreding van de grondslag van het landbouwbeleid.

De grondslag van het landbouwbeleid

In oktober van het vorige jaar heeft het Landbouwschap bij de Regering een viertal voorstellen ingediend met betrekking tot de uitgangspunten van de kostprijsberekeningen van landbouwprodukten. Deze voorstellen hadden tot doel via het op deze kostprijzen berustende garantiebeleid, voor de landbouw een groter aandeel in het nationale inkomen te bereiken. Zowel de parlementaire behandeling der in de Bestedingsnota vervatte landbouwmaatregelen als die van de Landbouwbegroting is dan ook gericht geweest op deze herziening van onderdelen,

bij overigens ongewijzigde handhaving van de grondslag en ook van de vorm van het tot dusverre gevoerde beleid.

De voorzitter van het Landbouwschap heeft in een van de eerste zinnen van de inleiding die hij destijds hield onomwonden gezegd, dat wat de landbouw vroeg neerkwam op „een forse ingreep in de inkomstenverdeling van ons volk”. Een herverdeling dus, waarbij de overige bevolkingsgroepen belangrijk hogere bijdragen, dan tot dusverre voor mogelijk c.q. nodig werd gehouden, uit hun inkomen beschikbaar zouden moeten stellen om via

(vervolg van blz. 607)

die overbesteding, of zij is het klassieke einde van een hausse, de voorbode van een naderende depressie. In het eerste geval is elk middel ter beperking van de besteding — en speciaal van de consumptie — op de korte termijn nuttig, en mag men hopen op een *reculer pour mieux sauter*, waarbij de groei van het nationale inkomen ook groei van de fondsen der institutionele beleggers zal betekenen, en daarmee een „normale” financiering van de woningbouw⁴⁾.

In het geval van een depressie is er geen bezwaar tegen om de woningbouw inflatoir te financieren, het spaarsysteem af te schaffen, en de gespaarde bedragen terug te geven, daar de houders ze dan vermoedelijk niet zullen oppotten, maar juist consumeren, hetgeen onder die omstandigheden alleen maar nuttig is.

Conclusie.

Dit hele systeem is dus voorlopig bedoeld als een noodverband, niet als een blijvende verandering in de spaar-gewoonten van de hele bevolking, waartoe grotere psychische veranderingen noodzakelijk zouden zijn. Het is dus *niet* een poging tot blijvende bezitsvorming, maar slechts een poging om een time-lag in de consumptie te kweken, die op dit moment dringend nodig is, en die alleen maar of geforceerd kan worden door extra belastingen (waarbij voor het individu niet van uitstel, maar van afstel sprake is), of

tweegebracht kan worden door vrijwillige besparingen als antwoord op een noodtoestand. Men kan van de arbeidersbevolking niet verwachten dat zij reageert op de noodtoestand van de kapitaalmarkt; misschien echter is zij bereid te reageren op een noodtoestand in de woningbouw.

In de afgelopen eeuw heeft het kapitalisme over het algemeen het technisch-noodzakelijke achterblijven van consumptie bij investeringen afgedwongen door het zo lang mogelijk belemmeren van reële loonstijgingen. Meestal had dit tweërlei bedenkelijke gevolgen: de werknemers kregen niet hun aandeel in de stijging van het nationale produkt, en de bedrijven maakten dusdanige winsten dat zij onverantwoord optimistisch werden, zodat de omslag kwam of ten gevolge van onderconsumptie (wanneer de loonsverhogingen niet tijdig afgedwongen konden worden), of van overinvestering (wanneer nadat de loonsverhogingen tot stand kwamen de winsten te klein bleken om de begonnen investeringen verder te financieren).

Het zou misschien aanbeveling verdienen als het huidige sociaal-kapitalisme naar wegen zocht om de technisch-noodzakelijke time-lag tussen investeringen en consumptie te verwerkelijken door wel de werknemers direct te laten delen in de stijging van het nationale produkt, en zodoende de winsten en de bedrijfsinvesteringen „normaal” te houden, maar tegelijkertijd een op dat moment nog als overspannen te beschouwen consumptieve vraag tegen te gaan door de werknemers tijdig en tijdelijk tot additioneel sparen aan te zetten.

Amsterdam.

M. J. t. HOOFT-WELVAARS.

⁴⁾ Het verder optrekken van de oude huren zal het op den duur ook mogelijk maken een groter deel van de nieuwbouw te financieren uit vrijkomende afschrijvingsbedragen uit de woningsector. Zie mijn artikel „Woningvoorziening, kapitaalmarkt en conjunctuur” in „E.-S.B.” van 14 november 1956.

prijzen en toeslagen het landbouwinkomen te vergroten. In deze situatie lijkt ook een hernieuwde bezinning op de wijze, waarop deze herverdeling wordt uitgevoerd, nuttig. Het belang hiervan is tweeledig en bestaat zowel voor de gevende als voor de ontvangende partij.

In de eerste plaats gaat het om de toetsing van de grondslag en de vorm van het beleid (en met name van het markt- en prijsbeleid) aan de algemene doelstelling daarvan. En in de tweede plaats om de vraag, of met dit beleid het algemeen belang dan wel specifieke landbouwbelangen worden gediend. Wat dit laatste betreft: naarmate het algemeen belang in de lasten van het landbouwbeleid zwaarder blijkt te wegen, zou de landbouw zijn odium als steunbehoevende bedrijfstak zien afgewenteld.

Beginnen wij met de toetsing van het beleid. De bekende formule luidt: het markt- en prijsbeleid heeft ten doel een redelijk bestaan te verzekeren aan de werkers op het goed geleide en sociaal en economisch verantwoorde bedrijf. Deze doelstelling: het verzekeren van een redelijk bestaan op bedrijven, waarvan de instandhouding noodzakelijk c.q. verantwoord wordt geacht, zal in haar algemene zin niet anders dan volledige instemming ontmoeten. Het kernpunt hierin is echter de feitelijke bepaling van het begrip „sociaal en economisch verantwoorde bedrijf“; de vraag, wat dit nu eigenlijk inhoudt, is tot dusverre nog niet beantwoord. Het „verantwoorde“ bedrijf wordt identiek gesteld met, althans gekoppeld aan, een zeker gewogen gemiddelde van groepen bedrijven (waarvan de administratie wordt bijgehouden door het Landbouw-Economisch Instituut), die ieder typisch zijn voor de gemiddelde produktie-omstandigheden van een bepaald gebied¹⁾. Met andere woorden: er wordt aangenomen, dat met garantie van de gemiddelde kostprijs dezer L.-E.I.-bedrijven ook de verzekering van een redelijk bestaan aan het verantwoorde bedrijf wordt bereikt.

Dit vooronderstelde verband nu is een nadere beschouwing waard. De keuze der L.-E.I.-bedrijven, die plaatsvindt in intern overleg tussen de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst, het Landbouwschap en het L.-E.I., is gericht op bedrijven met „gemiddelde produktie-omstandigheden“ bij „vakkewame bedrijfsuitoefening“¹⁾. Maatstaven van landbouwtechnisch karakter dus, waarbij het sociaal c.q. economisch verantwoord zijn dezer bedrijven als zodanig niet aan de orde komt, zolang men althans „gemiddeld“ en „verantwoorde“ niet a priori identiek stelt.

Men kan in deze nog een stap verder gaan en dan tot de volgende uitspraak komen. Ook wanneer de keuze der typebedrijven van het L.-E.I. wel naar sociale en economische maatstaven werd bepaald, dan behoorde de vaststelling dezer maatstaven niet in het thans bestaande interne overleg thuis. Deze vaststelling vormt een der primaire taken van het (landbouw)-beleidsapparaat, waarover Regering en Parlement zich moeten kunnen uitspreken.

Deze stelling kan als volgt worden geargumenteed. Hoewel nu al sinds jaren de woorden „sociaal en economisch verantwoord“ in de beleidsformule broederlijk vereend naast elkaar plegen te staan, is het toch in feite zo, dat dit allermindst een homogeen, als eenheid te bepalen, begrip is. Integendeel, het is een compromis, en wel een vooral politiek te bepalen compromis, tussen

de in het algemeen verschillend gerichte uitkomsten van hetgeen een economisch verantwoord en hetgeen een sociaal verantwoord bedrijf wordt geacht.

Het zou dan ook gewenst zijn bij de ontwikkeling van het beleid van de aanvang af van deze tweeslachtigheid uit te gaan, omdat alleen dan de draagwijdte der stap voor stap te nemen beslissingen volledig kan worden overzien. Alleen dan is het n.l. mogelijk om te beoordelen in hoeverre de eventueel met het garantiebeleid gemoeide uitgaven economisch verantwoord zijn dan wel uit andere en met name sociale overwegingen voortvloeien. M.a.w. dan kan er onderscheid worden gemaakt tussen dat deel van de beleidskosten, dat werkelijk steun is, en dat deel, dat alleen maar een afweer betekent van marktverstoringen, waaraan aanpassing van de produktiestructuur ongewenst wordt geacht. Juist en vooral in een periode als de huidige, waarin het landbouwbeleid hoge kosten medebrengt, is een dergelijke onderscheiding voor alle betrokken partijen van bijzondere betekenis.

De tweeslachtigheid van het begrip sociaal en economisch verantwoord bedrijf kan als volgt nader worden uitgewerkt. De bepaling van het economisch verantwoorde bedrijf dient verbonden te zijn aan de opbrengst- en prijzen der produkten. De daarbij te hanteren prijzen kunnen evenwel in vele gevallen niet gelijk gesteld worden aan de feitelijke marktprijzen, zoals die thans onder invloed van wisselende oogsten tot stand komen. Met name in al die gevallen, waarin deze omstandigheden prijzen en prijsverhoudingen tot gevolg hebben, waaraan aanpassing van de produktie (nationaal-economisch) ongewenst wordt geacht. Dit kan het geval zijn omdat handhaving van een bepaalde omvang van een bepaalde produktie als zodanig een economisch belang wordt geacht, dan wel (bijv. in het geval van de bekende prijs-produktiecyclus) omdat de aanpassing van bepaalde produktietakken zover achter de markt pleegt aan te lopen, dat zij uiteindelijk meer dan voordeel oplevert.

Om nu toch de prijsinvloed in het beleid tot uiting te kunnen brengen, menen wij dat hier gewerkt zou moeten worden met de (fictieve) prijzen, zoals die bij een niet door incidentele overschotten (c.q. tekorten) en maatregelen verstoord handelsverkeer voor Nederlandse produkten zouden worden verkregen. Het marginale economisch verantwoorde bedrijf is dan o.i. dat bedrijf, dat bij deze op een onverstoorde markt gevormde „evenwichts“-prijzen nog juist een (als minimum) redelijke beloning oplevert. Onder dit laatste dan te verstaan, dat boven vergoeding van alle uitgaven en rente en afschrijving op het geïnvesteerde kapitaal ook de eigen arbeid op het marginale bedrijf nog juist wordt beloond alsof deze door betaalde krachten zou zijn verricht.

Dat ook een dergelijk bedrijf bij de feitelijke prijsontwikkeling toch onrendabel kan worden, vindt bij deze bepaling niet zijn oorzaak in tekortkomingen van het bedrijf, maar in de abnormale prijsvorming bij het huidige handelsverkeer. Steunmaatregelen voor deze bedrijven bewerken dan ook geen instandhouding van eigenlijk oneconomische bedrijfseenheden, maar dienen slechts tot afweer van marktverstoringen, waarvan doorwerking om economische redenen niet wordt gewenst²⁾.

²⁾ Aangetekend zij hierbij, dat het voor bepaalde produkten nationaal-economisch verantwoord kan zijn van een hogere dan de evenwichtsprijs uit te gaan, n.l. indien het nodig is om, bijv. uit strategische overwegingen, een zekere produktie-omvang in stand te houden.

¹⁾ J. Horring: „De uitgangspunten voor de kostprijsberekening“, Bedrijfs-economische Mededelingen, L.-E.I. no. 17, blz. 8—11.

De andere pool van het beleid: het sociaal verantwoorde bedrijf, dient naar onze mening daarentegen geheel los van prijzen en marktverhoudingen te worden bepaald. De maatstaf zou dan moeten worden ontleend aan de maatschappelijke meningsvorming omtrent de gewenste omvang van de landbouwbevolking in het algemeen en van de boerenstand in het bijzonder. Bij de vrijwel gegeven omvang van het Nederlandse landbouwpotentieel resulteert dit in een zekere minimum werkgelegenheid voor het marginale sociaal verantwoorde bedrijf. Gezien de zeer beperkte mogelijkheden tot het beoefenen van nevenberoepen naast de landbouw zal als algemene grondslag tenminste het volledige éénmansbedrijf beschouwd moeten worden.

Al naar de ontwikkeling der inzichten en verhoudingen zal dit minimum hoger gesteld kunnen worden. Zo wordt reeds de opvatting gehoord, dat in verband met de generatie-opvolging in de toekomst het sociaal verantwoorde bedrijf aan tenminste twee volwaardige arbeidskrachten volledige werkgelegenheid moet bieden. Bij de huidige structuur van de Nederlandse landbouw komt, ondanks de snelle vermindering, nog een zeer groot aantal voor één mankracht te kleine bedrijven voor. Voorlopig zal daarom o.i. het marginale sociaal verantwoorde bedrijf moeilijk groter dan het éénmansbedrijf gesteld kunnen worden.

Waar nu vanuit deze beide polen het compromisbegrip sociaal en economisch verantwoord bedrijf komt te liggen, wordt bepaald door de „evenwichtsprijzen” enerzijds en de kostprijzen der marginale sociaal verantwoord geachte bedrijven anderzijds. Het dualisme van de, in de beleidsformule gebezigde, begripsbepaling komt dan duidelijk naar voren. Van sociaal en economisch verantwoord zijn is nl. in feite alleen dan sprake, wanneer de kostprijzen der sociaal verantwoorde bedrijven gelijk aan of lager zijn dan de evenwichtsprijzen. Maar dan bestaat er ook geen probleem. Het sociaal verantwoorde deel der bedrijven is in dat geval tegelijk ook economisch verantwoord en het beleid ter verzekering van een redelijk bestaan behoeft niet verder te gaan dan (wellicht slechts gedeeltelijke) afweer van verstoringen t.o.v. de evenwichtsprijs.

Moeilijkheden ontstaan er pas indien een deel der sociaal verantwoorde bedrijven *niet* economisch verantwoord blijkt te zijn. D.w.z. indien (een deel van) de kostprijzen der nog juist sociaal verantwoorde bedrijven hoger liggen dan de evenwichtsprijzen. Dan kan onder ongunstige omstandigheden de verzekering van een redelijk bestaan aanzienlijk meer kosten vergen dan economisch gezien nodig zou zijn. In dat geval moeten dus inderdaad enerzijds het, op het marginale bedrijf te garanderen, inkomen en anderzijds de mogelijke kosten van het boven het evenwichtspeil stellen der prijsgaranties tegen elkaar worden afgewogen.

Worden ook in het uiteindelijk beslissende politieke gesprek de financiële gevolgen van deze méerkosten voor de gemeenschap volledig aanvaard, dan zou de moeilijkheid daarmee zijn opgelost en het sociaal verantwoorde bedrijf de beleidsbasis kunnen vormen. Voor de toekomst, waarin na voltooid sanering de maatstaven voor dit bedrijf hoger gesteld kunnen worden, is deze figuur zeker denkbaar. Thans echter zal wel degelijk wederzijdse afweging van belangen van de landbouw en de overige gemeenschap moeten plaatsvinden en dus naar een compromis gestreefd moeten worden.

De aard van dit compromis, en daarmee de hoogte van het garantieprijspeil, is afhankelijk van de meningsvorming ten aanzien van de structuur en het inkomensniveau in de landbouw enerzijds en de zwaarte der financiële offers anderzijds. Een meningsvorming, die zich dus overwegend niet in technisch-wetenschappelijk maar in politiek verband zal moeten afspelen. Daarbij zullen dan de volgende overwegingen de daarbij aangegeven rol spelen:

1. welk deel der sociaal verantwoorde bedrijven t.o.v. de economisch verantwoorde bedrijven submarginaal is. Om hoe meer bedrijven het hierbij gaat, hoe zwaarder het sociale aspect zal moeten wegen;
2. om welk bedrag aan, sociaal geïndiceerde, meerkosten het gaat. Hoe groter dit bedrag, hoe meer men geneigd zal zijn het economisch aspect te laten wegen en tot beperking der bescherming te komen;
3. om welke bedrijfstypen c.q. gebieden het gaat. Naarmate er meer mogelijkheden zijn om daar tot een ander produktiepatroon te komen, kan in beperking der bescherming gemakkelijker worden berust.

Van de vier verschillende combinatiemogelijkheden van het economisch c.q. sociaal verantwoord zijn van bedrijven zijn tot dusverre de, voor het prijsbeleid, belangrijkste twee besproken.

		economisch verantwoord	
		wel I	niet II
sociaal verantwoord	c	w e l	a n i e t b
	d	n i e t w e l	w e l n i e t

Indien alle bedrijven volgens beide gezichtspunten in een schematisch vierkant worden geplaatst zijn de combinaties resp. met I en II aangegeven. Volledigheidshalve zij er op gewezen, dat ook de beide andere zich in de praktijk voordoen. Het minst belangrijk is groep III: kleine c.q. zeer extensieve bedrijven, die *op zich zelf* sociaal niet verantwoord geacht worden, maar (door relatief lage kostprijzen) economisch best meekunnen. Hier is alleen van een (sociaal) probleem sprake, voor zover deze bedrijven, met mogelijke neveninkomsten, nog een te gering inkomen opleveren. Dit deel der bedrijven uit groep III vormt met die van groep IV: de bedrijven die noch economisch noch sociaal verantwoord geacht worden, het reeds lang in de belangstelling staande „kleine-boerenvraagstuk”.

Wordt nu het huidige beleid aan de hier gegeven schematische beschouwing getoetst, dan kan de volgende analyse worden gegeven. Volgens de formule wordt met het beleid het verzekeren van een redelijk bestaan op het sociaal en economisch verantwoorde bedrijf beoogd. Letterlijk betekent dit dus dat alleen de in beide opzichten verantwoorde bedrijven deze verzekering hebben, d.w.z.

alleen de bedrijven uit groep I van de figuur. In de praktijk is hier niet mede volstaan, maar wordt aan het begrip sociaal en economisch verantwoord een enigszins andere inhoud gegeven. En wel in die zin, dat ook de sociaal verantwoorde bedrijven in het garantiebeleid worden betrokken, voor zover de daarmee gemoeide kosten economisch verantwoord, hetgeen hier betekent aanvaardbaar, geacht worden. D.w.z. dat behalve groep I ook een aansluitend deel der bedrijven uit groep II, bijv. tot de lijn a-b, een redelijk bestaan wordt verzekerd. Bij de uitvoering van het beleid wordt ten slotte eigenlijk nog een derde interpretatie gehanteerd en is de garantie in feite gebaseerd op een gemiddelde van representatieve bedrijven. Gezien de vrij hoge minimum bedrijfs grootte der betrokken L.-E.I.-bedrijven zullen de aldus gegarandeerde bedrijven wellicht ook niet de gehele groep I omvatten, maar bijv. begrensd worden door een lijn c-d.

Hoe de begrippen economisch verantwoord bedrijf en sociaal verantwoord bedrijf in de praktijk ook worden bepaald en hoe zij ook tot één (compromis) begrip worden verbonden, altijd zal dit neerkomen op het trekken van een scheidingslijn door een kwadrantenverdeling van het geheel der Nederlandse landbouwbedrijven. Naast deze uitwerking van de inhoud der beleidsformule, is het essentiële verschil tussen het hier beschreven stelsel en het huidige gelegen in de rol, die de binnenlandse kostprijzen erin spelen. In het huidige systeem zijn deze voor de uiteindelijke berekening van de garantieprijs vrijwel volledig bepalend, terwijl bij de hier ontworpen werkwijze de kostprijs als gelijkwaardige mede bepalende grootheid een zekere opbrengstprijs (hier uitgewerkt als de evenwichtsprijs) tegenover zich vindt.

Ten aanzien van deze gelijkwaardigheid passen ten slotte nog enige op de praktijk gerichte opmerkingen. Hier rijst nl. de vraag, of het mogelijk is de immers niet feitelijk bestaande, dus fictieve, evenwichtsprijzen zo te

bepalen, dat deze inderdaad gelijkwaardig tegenover de kostprijzen mogen worden gesteld. Een vraag, die vanuit twee overwegingen gezamenlijk verklaard kan worden.

In de eerste plaats vanuit de natuurlijke tegenstelling tussen een sinds jaren bestaand en ingeburgerd begrip als dat van de kostprijs en een volkomen nieuw, nog niet in de praktijk uitgewerkt, begrip als de evenwichtsprijs. Het leeftijdsverschil als zodanig speelt hierbij zakelijk een ondergeschikte, zij het psychologisch belangrijke, rol: ook het kostprijsbegrip is destijds veelal zeer sceptisch ontvangen. Belangrijker is, dat met dit ingeburgerd zijn langzamerhand is vergeten dat aan het maken van kostprijsberekeningen een betrekkelijk willekeurig en zeker niet objectief stelsel van afspraken ten grondslag ligt, waarover de betrokken partijen het in onderling overleg eens geworden zijn. Deze betrekkelijke willekeur kwam trouwens ook in de recente voorstellen van het Landbouwschap tot uiting. Driekwart daarvan had nl. ten doel een aantal afspraken, waarover enkele jaren geleden overeenstemming was bereikt, ingrijpend te wijzigen c.q. geheel door andere te vervangen.

Er is dus zeker geen aanleiding om een zwart-wit tegenstelling te creëren tussen subjectieve evenwichtsprijzen en objectieve kostprijzen. Veeleer is het de vraag, of het mogelijk is om ook voor de bepaling van evenwichtsprijzen tot een gesloten geheel van afspraken te komen, dat door de belanghebbende partijen als grondslag wordt aanvaard.

Ten aanzien van deze secundaire vraag geldt dan de tweede overweging, nl. dat het kostprijsbegrip geheel door de binnenlandse verhoudingen wordt bepaald en overwegend technisch van aard is, terwijl de evenwichtsprijs een vooral internationaal bepaald en economisch begrip is. Hier ligt stellig een belangrijk verschil en de huidige stand van zaken en kennis is ook zeker niet van dien aard dat een onmiddellijke overgang op een, mede op evenwichtsprijzen berustend, beleid mogelijk is. De maatschappelijke ontwikkeling beweegt zich echter onmiskenbaar in de richting van grotere internationale samenwerking en binding. Met name deze binding, bijv. in het kader van de Euromarkt, maakt de opstelling van prijsberekeningen in internationaal verband tot een onontkoombare noodzaak. Met andere woorden: alles wat thans voor de berekening van kostprijzen reeds bestaat: afspraken, documentatie en apparaat, komt er voor internationale berekeningen ook. En terzelfdertijd bestaat eveneens de noodzaak om over de grondslagen en resultaten van dergelijke berekeningen tussen partijen met tegengestelde belangen tot overeenstemming te komen.

De voorwaarden, om tot aanvaardbare berekeningen van evenwichtsprijzen te komen, worden dus in ieder geval gerealiseerd en de wenselijkheid van een nieuwe beleidsvorm kan dus geheel door de waardering voor een verbreding van de grondslag worden beslist. Een verbreding die, naar uit het bovenstaande duidelijk moge zijn geworden, in staat zou stellen:

1. verder inhoud te geven aan het streven naar een werkelijk sociaal en economisch verantwoorde begrenzing van het overheidsingrijpen t.a.v. de inkomensvorming in de landbouw en
2. de economische en sociale facetten van dit ingrijpen naar hun aard en gevolgen, met name wat betreft de eruit voortvloeiende lasten, te onderscheiden.

Zwedens auto-uitvoer

Zwedens uitvoer van auto's heeft een opzienbarende stijging te zien gegeven: gedurende de eerste vier maanden van dit jaar werden er volgens „Index” van juni jl. 6.665 personenauto's geëxporteerd, tegen 1.484 in de vergelijkbare periode van 1956. De uitvoer van vrachtauto's steeg over dezelfde tijdvakken gerekend van 1.369 tot 2.133 stuks. Vooral de uitvoer naar de Verenigde Staten is sterk gestegen: hij nam in waarde toe van slechts 0,3 mln. kronen in het eerste kwartaal van 1956 tot niet minder dan 21,9 mln. kronen in de overeenkomstige periode van dit jaar. De Verenigde Staten zijn thans, met 24 pCt. van de totale uitvoer, Zwedens belangrijkste auto-afnemers geworden. Overigens is het opvallende succes van de Zweedse auto op de Amerikaanse markt geen op zichzelf staand verschijnsel: de aldaar toenemende belangstelling voor kleine wagens heeft ook de export van andere landen gunstig beïnvloed. Van de kleine Europese wagens is de Volkswagen in Amerika het meest in trek.

Schrijver gaat na, welke middelen aanwezig zijn om het collectieve merk, dat in ons land vrijwel niet is beschermd, enigermate te beschermen tegen ongewenst gebruik. In de huidige omstandigheden, waar de houders van collectieve merken geen formele rechten kunnen doen gelden, kan de houder trachten door morele druk op de misbruikmaker zijn morele rechten te handhaven. Het is dan ook een ernstig gemis, dat de wetgever nog steeds geen bescherming heeft verleend aan het collectieve recht. Zolang de gewenste wettelijke regeling niet bestaat, lijkt schrijver de enige weg, dat men niettemin overeenkomsten afsluit tussen de houders van ingeschreven collectieve merken en de werkelijke gebruikers, waarin uitdrukkelijk de aansprakelijkheid voor onjuist gebruik op de gebruiker wordt afgewenteld en waar mogelijk een samenwerking met controlerende keuringsinstituten wordt bedongen.

Het collectieve merk en zijn bescherming

Het collectieve merk is in ons land vrijwel niet beschermd, althans niet rechtstreeks.

Het fabrieks- of handelsmerk heeft zijn waarde voor de eerste gebruiker, die dit voor zijn bedrijf bezigt ter onderscheiding van zijn waren van die van anderen, maar de wetgever heeft bij de opstelling van de Merkenwet in 1893 geen rekening gehouden met groepen van gebruikers, die ten behoeve van hun gemeenschap (bijv. in de vorm van een vereniging of stichting) een merk hebben laten inschrijven ten name van een rechtspersoon, die zelve geen bedrijf heeft en dus geen waren in het verkeer brengt, doch onder bepaalde voorwaarden toelaat dat de leden van de gemeenschap hun waren voorzien van het collectieve merk of gemeenschapsmerk.

Als regel dient zoek een merk om een bepaalde hoedanigheid of bepaalde hoedanigheden van de waar, die van belang zijn te achten voor de afnemers, aan te duiden en te waarborgen. Zulk een hoedanigheid kan zijn de herkomst van de waar (bijv. Nederlands Fabrikaat, Franse wijn), het voldoen aan bepaalde voorwaarden van vorm of kwaliteit (bijv. het voldoen aan normen, gesteld door een nationale normalisatie-instelling, zoals de Hoofdcommissie voor 'de Normalisatie in Nederland (H.C.N.N.), of het feit dat een keuringsinstelling de deugdelijkheid van een bepaald produkt proefondervindelijk heeft gecontroleerd en goed heeft bevonden (bijv. het keuringsteken van het Keuringsinstituut voor waterleidingsartikelen). De collectiviteit die houdster is van het gemeenschappelijk merk, kan dan ook als zodanig geen materiële schade lijden, wanneer het collectieve merk door een derde wordt misbruikt.

Wellicht kan gesteld worden, dat de collectiviteit een immateriële schade lijdt door het misbruik van het collectieve merk, bijv. indien het merk wordt gebruikt om een hoedanigheid van de waar voor te wenden, die in feite ontbreekt. Het is niet zeker dat de rechter schadevergoeding zou toekennen voor een door een rechtspersoon geleden ideële schade.

Indien het merkteken onbevoegd (d.w.z. zonder toestemming van de collectiviteit) wordt gebruikt, maar geen valse indruk wekt, zal de rechter waarschijnlijk geen schadevergoeding aan de collectiviteit toekennen op grond van een onrechtmatige daad van de inbreukmaker. Toch

kan een onbevoegd gebruik van een collectief merk hinderlijk zijn voor de controle op het juiste gebruik daarvan (d.w.z. of de door het merk te waarborgen hoedanigheid van de waar inderdaad voorhanden is).

Welke middelen zijn dan aanwezig om het collectieve merk in ons land enigermate te beschermen tegen ongewenst gebruik?

Duidelijk is, dat de bona fide gebruiker van het merk schade lijdt, indien door het gesignaleerde misbruik de waarborgende waarde van het merk te loor gaat, in die zin, dat de afnemer geen zekerheid meer heeft, dat de vooronderstelde garantie op waarheid berust. De bona fide gebruiker kan dan ook onder bepaalde omstandigheden tegen de misbruiker een actie instellen gegrond op onrechtmatige daad (oneerlijke mededinging). De houder van het collectieve merk kan aan een bona fide gebruiker dus verzoeken tegen de misbruikmaker een actie in te stellen. Deze actie kan met te meer klem worden verzocht, indien tussen de collectieve houder van het merk en de individuele bona fide gebruiker een overeenkomst bestaat, dat de laatste in geval van misbruik zal optreden (zoals bijv. het geval is ten aanzien van het Kema-keurteken).

Optreden tegen het onbevoegde gebruik zonder onjuiste pretentie van hoedanigheid, is veel moeilijker, behalve in het geval van een keurteken. Indien een onbevoegde een keurteken aanbrengt, pleegt deze een feitelijke vervalsing; hij toch pretendeert ten onrechte dat een bepaald keuringsinstituut zijn waar heeft gekeurd.

De overige hoedanigheidsmerken kunnen onbevoegd worden aangebracht, zonder dat daarbij een onwaarheid behoeft te worden geuit. Men kan zich denken, dat een fabrikant op zijn waar aangeeft, dat ze Nederlands fabrikaat is en dat zulks inderdaad het geval is. Toch kan aan de doelstelling van de Vereniging Nederlands Fabrikaat afbreuk worden gedaan door iemand die zonder toestemming van de Vereniging gebruik maakt van haar collectieve merk.

De op zichzelf niet onware aanduiding op een artikel, dat dit artikel een bepaalde hoedanigheid bezit, heeft vooral dan een schadelijk gevolg, wanneer het artikel in andere opzichten van inferieure kwaliteit is.

Gesteld, dat een artikel terecht een aanduiding vertoont

dat het Nederlands fabriek is of dat het voldoet aan een Nederlands Normblad, maar voor de rest slordig afgewerkt en ondeugdelijk is, zo wordt afbreuk gedaan aan de goede naam van de organisaties die het verbruik van Nederlands fabriek bevorderen resp. de toepassing van Nederlandse normen propageren. Een afdoend afweermiddel tegen dit euvel bestaat niet.

Heeft degen die de juiste maar ongewenste aanduidingen gebruikt, een overeenkomst met de houder van het collectieve merk gesloten en zich daarbij verbonden deugdelijke waar te produceren, deugdelijk ook wat betreft hoedanigheden die niet te maken hebben met de in het bijzonder beoogde hoedanigheid (in de zoëven genoemde gevallen betreffende herkomst, resp. normalisatie), dan kan de houder van het collectieve merk ingrijpen, wanneer ondeugdelijke waar in het verkeer wordt gebracht waarmee zijn naam wordt geassocieerd. Bestaat zulk een overeenkomst niet, dan is de houder van een collectief merk thans nagenoeg machteloos.

In de huidige omstandigheden, waar de houders van collectieve merken geen formele rechten kunnen doen gelden, kan de houder van het collectieve merk trachten zijn morele rechten te handhaven door morele druk op hem die ik de misbruikmaker zou willen noemen (men kan nauwelijks spreken van inbreukmaker, want de merkhouder heeft geen uitsluitend recht). Dit kan buiten de rechter om, door te dreigen met publikatie in de vakpers of door andere wijzen van intimidatie, of zo men wil door een soort chantage en soortgelijke middelen, die in wezen op eigen richting neerkomen. Al kan men dergelijke middelen binnen het kader van het wettelijk geoorloofde houden, sympathiek zijn ze niet.

Het is dan ook een ernstig gemis, dat de wetgever nog steeds geen bescherming heeft verleend aan het collectieve merk, ofschoon Nederland zich daartoe reeds in 1913 bij tractaat heeft verplicht ¹⁾ en collectieve merken in ons land al meer dan een kwart eeuw in zwang zijn. Dit klemt temeer, daar ook de belangen van het publiek zelf sterk betrokken zijn bij een juiste en gecontroleerde hantering van het collectieve merk. Dit merk dient immers juist om het publiek een waarborg te geven, dat de onder het merk verhandelde waren bepaalde hoedanigheden bezitten. Het algemeen belang spreekt hier dan ook veel meer dan bij de individuele merken, die immers in de eerste plaats dienen om de waren van een bepaalde onderneming te onderscheiden van die van andere ondernemingen en dus in de eerste plaats gericht zijn op de bevordering van privé-belangen en niet anders waarborgen dan de herkomst uit het bedrijf van de rechthebbende op het merk of uit een door deze daartoe gemachtigd bedrijf.

Dat men tot nog toe van overheidswege betrekkelijk

weinig aandacht heeft besteed aan de bescherming van het collectieve merk, behoeft overigens geen verwondering te wekken. Er zijn bij ons Merkenbureau maar weinig collectieve merken ingeschreven (van Nederlandse zijde nauwelijks een tiental, van buitenlandse zijde vermoedelijk minder dan tweehonderd). De particuliere bureaus die zich met merkeninschrijving belasten, hebben dus geen bijzonder belang. Evenmin kan men van de invloedrijke grootindustrie vergen, dat zij zich voor het onderwerp warm maakt. Zij toch beschikt over merken, die een zodanige wereldnaam bezitten en in de loop van de tijd waarborgen van kwaliteit zijn gaan bieden, dat zij geen behoefte heeft zich in een collectiviteit te verenigen met minder bekende producenten of handelaren. Deze laatste beide groepen evenals het grote publiek zijn evenwel het slachtoffer van de huidige onbevredigende situatie.

De instellingen, die het geven van bepaalde hoedanigheden aan in het verkeer gebrachte waren willen bevorderen, worden in hun actie gehinderd, wanneer zij slechts met gebrekkige middelen een eventueel collectief merk kunnen handhaven. Vandaar dat de neiging bestaat een collectief merk, dat toch geen behoorlijke waarborg biedt, langzamerhand te veronachtzamen. Men wil liever een collectief merk toepassen uit vrees, dat een niet te beteugelen misbruik optreedt.

Vóór de tweede wereldoorlog onthield men zich dan ook van het verstrekken van collectieve merken en het machtigen tot gebruik voor categorieën van waren, die al te gemakkelijk over de toonbank worden verkocht in vliegende winkels. Ook dumping op de markt met behulp van goederen van inferieure kwaliteit vormde een bedreiging voor het collectieve merk. Een vrije Euromarkt zal in de toekomst vele voordelen bieden. Tegelijkertijd zal daarbij evenwel meer vrijheid komen voor de niet bonâ fide handelaar en groter gevaar ontstaan van ongewenst gebruik van een collectief merk. Het keurslijf van vestigingsvergunning en andere vormen van dirigisme moge zijn nadelen hebben, het maakt het handhaven van kwaliteitsnormen binnen een beperkt gebied gemakkelijker. Een louche firma kan gemakkelijker zijn slag slaan in de grote stad dan in een dorp en straks gemakkelijker op een Euromarkt dan op een beperkte binnenlandse markt, een en ander ten detrimente van het richtige gebruik van een collectief merk.

De vraag kan verder worden gesteld, of bij een betere fundatie van het collectieve merkenrecht eenvoudig de gewenste waarborg kan worden verstrekt.

Er bestaat thans een kans, dat door gemeenschappelijke wettelijke actie van de Benelux-landen een behoorlijke bescherming van het collectieve merk tot stand komt, zelfs in de vorm van een in drie landen eensluidende wet. Het ziet er naar uit, dat daartoe strekkende voorstellen spoedig aan de bevoegde Ministers van de Benelux-landen zullen worden gedaan. Indien zodanige voorstellen vervolgens door de betrokken parlementen worden aangenomen, mag men zelfs binnen afzienbare tijd een doeltreffende bescherming tegemoet zien en dan zullen de instellingen die fungeren als houdster van collectieve merken (die zij dus zelve niet gebruiken) zorg moeten dragen, dat door een doeltreffende controle op het gebruik van het merk tegen misbruik wordt gewaakt.

Niet uitgesloten is, dat een wettelijke regeling van het collectieve merk in dit opzicht aan de verlening en/of instandhouding van zulk een merk enkele algemene eisen zal verbinden en dan terecht, want men kan weinig waarde

¹⁾ Prof. Mr. W. H. Drucker, *Kort begrip van het recht betreffende den industrieelen eigendom* (Zwolle, 1929, eerste druk), blz. 83;

Prof. Mr. B. M. Telders, *Dankbaar doch allermindst voldaan, in Bijblad bij De Industriële Eigendom* ('s-Gravenhage) 1940, blz. 14;

de toelichting van de Minister van Justitie bij zijn voorlopige antwoord op vraag 29 over het nieuwe Burgerlijk Wetboek, *Bijlagen Handelingen Tweede Kamer 1952/3*, 2864, nrs 4 en 5 = *Bijblad bij de Industriële Eigendom 1953*, blz. 28 en

Prof. Mr. G. H. C. Bodenhausen, *Het nieuwe Burgerlijk Wetboek, vraagpunten 26—29, Rechten van de scheppende mens, in Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie* ('s-Gravenhage) 1953 (nr. 4289), blz. 162; zie ook 1953 (nr. 4313), blz. 446.

hechten aan een merk dat beoogt een waarborg te geven en die waarborg niet gestand kan doen.

Een deskundige en grootscheepse controle op een praktisch ongelimiteerd aantal artikelen, zoals in het geval van de normalisatiemerken „nenorm” en „nen”; is in de praktijk ondoenlijk. Men zou daartoe over een staf van controleurs en over laboratoria moeten beschikken, die de houder van genoemde merken niet kan bekostigen.

De H.C.N.N., die houdster is van de Nederlandse normalisatiemerken, is bij de juridische constructie die men thans gebruikt, verantwoordelijk voor het richtige gebruik van haar merken. Feitelijk kan zij die verantwoordelijkheid moeilijk dragen. Zij verleent „machtiging” op een tamelijk onzekere rechtsbasis aan gebruikers van het merk, die om zulk een machtiging hebben verzocht en deze onder bepaalde voorwaarden hebben verkregen.

Wanneer de gebruikers van het collectieve merk reeds uit anderen hoofde worden gecontroleerd (bij waterleidingsartikelen geschiedt dit reeds door Kiwa), kan men zich verlaten op deze betrouwbare keuringsinstantie. Men komt dan tot een combinatie van merken, bijv. Kiwa + Nenorm of een amalgamatie van merken, bijv. Kiwan of Nenkiwa of dergelijke, die dan door onderlinge overeenkomst van beide collectiviteiten moet worden vastgesteld. De juridische waarde van zulk een combinatiemerk hangt in de lucht, zolang het collectieve merk niet wettelijk is geregeld.

In de meeste gevallen waarin een keurende instantie ontbreekt, geeft de H.C.N.N. dan ook geen machtiging. Wel zou onder de machtigingsvoorwaarden kunnen worden opgenomen, dat de gebruiker zich verbindt tot het toelaten en bovendien nog betalen van een fabrieks- en marktcontrole, maar tot dit laatste bestaat weinig neiging.

Als andere mogelijkheid is overwogen, dat de fabrikant of handelaar zelve de aansprakelijkheid voor zijn gebruik van het merk op zich neemt, zelve de controle op het richtige gebruik van het merk op zich neemt en zoals in het Verenigd Koninkrijk wel geschiedt, geregeld verantwoording aflegt omtrent de eventueel zelve binnen het bedrijf uitvoerende controle.

Het gebruik van het merk kan zich uitstrekken tot het aanbrenge op de waar of op de verpakking daarvan, en verder ook in het gebruik van de merkaanduiding in offerten, prospectussen, advertenties, e.d. Onlangs heeft men overwogen, de rechtstreekse aanduiding van het collectieve merk op de waar zelve of op de verpakking uit te sluiten en in verkoopsgeschriften voor de verantwoording van de verkoper in het algemeen toe te laten. Het wil mij voorkomen, dat het maken van dit onderscheid geen enkele morele waarde bezit.

Een onjuist of misleidend gebruik van het woord of beeld dat karakteristiek is voor het merk, blijft even afkeurenswaardig en verwarring stichtend, indien de aanduiding op de waar wordt aangebracht als wanneer dit in een daarmee samenhangend geschrift geschiedt. Hoe men de zaak ook keert of wendt, een afdoende bescherming van het collectieve merk en een afdoende waarborg door dit merk jegens het publiek kan niet worden verkregen,

zolang niet een wettelijke regeling de houder van het collectieve merk in staat stelt de koninklijke weg van de rechthebbende te bewandelen. Zülks houdt in, dat de houder van het collectieve merk niet zelve gebruiker moet zijn en het recht (zo niet de plicht) moet hebben bij overeenkomst anderen te machtigen het merk te gebruiken onder zodanige voorwaarden, dat de door het merk gewekte pretenties ten aanzien van de hoedanigheid van de waar redelijkerwijze worden gewaarborgd.

Zolang de gewenste wettelijke regeling niet bestaat, lijkt me de enige weg, dat men niettemin overeenkomsten afsluit tussen de houders van ingeschreven collectieve merken en de werkelijke gebruikers, waarin uitdrukkelijk de aansprakelijkheid voor onjuist gebruik op de gebruiker wordt afgewenteld en waar mogelijk een samenwerking met controlerende keuringsinstituten wordt bedongen, eventueel onder stipulering van door arbiters vast te stellen sancties, zoals verbod van gebruik van het merk. Voorts zouden de houders van een collectief merk in hun publikaties moeten wijzen op de aansprakelijkheid van de gebruikers en de beperkte verantwoordelijkheid van de houders van het merk.

's-Gravenhage.

Ir. F. DONKER DUYVIS.

Naschrift.

Aan Mr. J. W. van der Zanden dank ik de navolgende nuttige opgave van landen waarin wettelijk maatregelen ten aanzien van collectieve merken zijn getroffen, alsook de vermelde literatuurbronnen:

Bondsrepubliek Duitsland, Australië, Oostenrijk, België, Bolivia, Brazilië, Bulgarije, Canada, Denemarken, Egypte, Syrië, Libanon, Verenigde Staten, Finland, Frankrijk, Groot-Britannië, Hongarije, Ierland, Italië, Japan, Jordanië, Luxemburg, Marokko, Mexico, Noorwegen, Nieuw-Zeeland, Israël, Iran, Philippijnen, Polen, Portugal, Zweden, Zwitserland, Tanganyika, Trinidad en Tobago, U.S.S.R., Unie van Zuid-Afrika, Joegoslavië en Tanger (in totaal 40 landen). Een en ander volgens het *Tableau comparatif des conditions et formalités requises pour le dépôt des marques de fabrique ou de commerce dans les divers pays* (Bern, Bureau International pour la protection de la propriété industrielle, 1933, vijfde druk), met aanvullingen bijgewerkt tot december 1952 (verdere aanvullingen zijn niet verschenen in verband met de komende zesde druk).

Voor de bescherming van collectieve merken in het algemeen wordt verwezen naar Mej. Mr. B. J. Bellaar Spruit, *Het collectieve merk en de merkenbescherming in Nederland*, prft. Leiden (Den Haag, 1934).

Verdere literatuur geeft Bodenhausen bij W. L. P. A. Molengraaff, *Leidraad bij de beoefening van het Nederlandse handelsrecht*, eerste deel (Haarlem, 1953, negende druk), blz. 119-120.

Zie voorts: Jhr. J. P. Beelaerts van Blokland, *Is instelling van een, Nederlands garantiemerk voor exportproducten gewenst?*, in *Economische Voorlichting* ('s-Gravenhage) 18 september 1953 en daarover Mr. J. W. van der Zanden e.a. in *E.V.* 30 oktober 1953; en verdere discussie in *E.V.* 6 en 27 november en 11 december 1953.

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

De Minister van Economische Zaken heeft op 4 juli jl. aan de Staten Generaal een Nota inzake de Kernenergie aangeboden. Deze Nota geeft een groot aantal bijzonderheden die schrijver hier en daar aanleiding geven tot het maken van enkele kanttekeningen. Achtereenvolgens gaat schrijver in op de passages van de Nota die betrekking hebben op de taak van de centrale overheid, het gebrek aan deskundigen op het gebied van de atoomenergie, de economische aspecten van de kernenergie-ontwikkeling in ons land — waaronder met name de kostencalculaties voor de elektriciteitsopwekking door middel van kernreactoren —, de huidige en de verwachte energietoestand in Nederland en ten slotte het project op het gebied van de isotopenscheiding ten behoeve van de verrijking van uranium. Samenvattend merkt schrijver op dat de Nota een stuk is, dat op velerlei gebied opheldering heeft gebracht.

Van ministeriële zijde is dezer dagen het vraagstuk van het gebruik van de atoomenergie voor een beperkt gedeelte, t.w. het gebruik van atoomenergie voor de elektriciteitsvoorziening en de daarmee verband houdende activiteiten aan de orde gesteld. De Minister van Economische Zaken heeft nl. op 4 juli jl. aan de Staten-Generaal een Nota inzake de Kernenergie aangeboden. Deze Nota geeft een groot aantal bijzonderheden die hier en daar aanleiding geven tot het maken van enkele aantekeningen.

Van primair belang achten wij de opmerking die in het begin van deze Nota gemaakt wordt in verband met de taak die de centrale Overheid bij de ontwikkeling van de atoomenergie te vervullen zal hebben. In de samenvatting van deze Nota (uitgegeven door de Persdienst van Economische Zaken) wordt gezegd: . . . „In het algemeen beperkt de taak van de overheid zich op deze gebieden tot het stimuleren, ondersteunen en coördineren van de activiteiten van de verschillende maatschappelijke groeperingen, alsmede waar nodig tot het stellen van regelen. De Minister acht geen reden aanwezig om met betrekking tot de kernenergie en haar toepassingsmogelijkheden hiervan af te wijken. Wel is hij zich ervan bewust, dat in Nederland, evenals in de meeste Westeuropese landen een achterstand bestaat t.a.v. de kernenergetische ontwikkeling. In verband hiermede en gezien de zware technische en financiële eisen, die deze ontwikkeling stelt, zullen alle belanghebbende partijen zich grote inspanningen moeten getroosten. Van de centrale overheid zal een sterk stimulerende werking moeten uitgaan, terwijl zij anderzijds de voorwaarden dient te scheppen voor een zo ruim mogelijke ontplooiing van het particulier initiatief”.

Deze passage spreekt voor zichzelf. Wij willen hierbij nog opmerken dat de economische voordelen van de ontwikkeling van de nieuwe energiebron (met al haar mogelijkheden) eerst dan goed tot hun recht zullen kunnen komen wanneer — na aanvankelijke steun van overheidswege — het particulier initiatief zich op dit terrein ten volle kan ontplooiën. De Atoomwet die binnenkort voor het voetlicht zal komen zal zich t.a.v. dit primaire vraagstuk duidelijk moeten uiten. De ontwikkeling van de atoomwetgeving in de Verenigde Staten is voor onze Regering een precedent waar zij in menig opzicht de Atoomwet aan kan spiegelen. De

De Nota inzake de Kernenergie

vorm van samenwerking die zich in de Verenigde Staten tussen Overheid en particulier bedrijfsleven manifesteert ten aanzien van de mogelijkheden van de atoomenergie bevat ook voor ons land in menig opzicht een goed voorbeeld.

De samenwerking op dit nieuwe terrein beperkt zich momenteel nog tot het samengaan, in de Stichting Reactor Centrum Nederland, van de Staat, de Stichting Fundamenteel Onderzoek der Materie (F.O.M.), de N.V. tot Keuring van Electrotechnische Materialen (K.E.M.A.) en een 46-tal ondernemingen. O.i. is echter de meest wenselijke vorm van samenwerking die waarbij het initiatief uitgaat van een of meerdere industrieën ten aanzien van een bepaald onderdeel van het kernenergetische terrein, terwijl dan voor een gedeelte de hulp van de Overheid wordt ingeroepen. Al is deze vorm op dit moment misschien nog wat prematuur, toch moet er m.i. reeds van nu af aan op aan worden gestuurd.

Een ander belangrijk punt — wij wezen hier reeds op in verschillende van onze artikelen — is het gebrek aan deskundigen op het gebied van de atoomenergie. Bij dit gebrek moet men volgens de Nota een onderscheid maken tussen enerzijds de opleiding op middelbaar en lager technisch niveau en anderzijds de opleiding die op academisch niveau is gelegen. Wat de eerste groep betreft: bijscholing of het volgen van speciale cursussen kan hiervoor een bevredigende oplossing geven. Ten aanzien van de academische vorming op het terrein van de kernenergie zullen echter bijzondere maatregelen nodig zijn. Met het oog hierop heeft de Minister van O., K. en W. een commissie ingesteld die ten eerste een onderzoek zal moeten instellen naar de te verwachten vraag en het komende aanbod van deskundigen op kernenergetisch gebied en die in de tweede plaats de mogelijkheden moet nagaan om het aanbod in de toekomst te verruimen.

Wat de genoemde cursussen betreft: in de Verenigde Staten en in enkele landen van Europa bestaat naast de universitaire opleiding ook de mogelijkheid om zich gedurende een bepaalde — niet permanente — cursus op verschillende niveaus te scholen op het gebied van kernenergie. In het algemeen staan deze cursussen onder toezicht van een overheidsorgaan. Dit is o.a. het geval in

Frankrijk, Engeland, de Verenigde Staten en Noorwegen (nauw verbonden met Nederland vanwege de samenwerking van deze landen op atoomgebied). Ook worden op initiatief van verschillende internationale organisaties cursussen en bijeenkomsten georganiseerd hetzij om een basisopleiding te geven hetzij om deskundigheid bij te brengen ten aanzien van bepaalde aspecten van de atoomenergie. Enkele van deze internationale organisaties zijn: de O.E.E.C., de U.N.E.S.C.O., de W.H.O., de F.A.O. en het Atomic Industrial Forum.

In het kader van de opleiding wordt ten slotte nog in de Nota gezegd dat de reactor die op dit moment staat opgesteld op de Internationale Atoomtentoonstelling op Schiphol, als opleidings- en researchreactor ten behoeve van het gehele universitaire onderwijs zal worden ondergebracht bij de Technische Hogeschool te Delft, terwijl ten behoeve van het landbouwonderwijs en de -research t.z.t. in Wageningen een reactor voor bestralingsdoeleinden zal worden opgesteld.

Wat de Nota zegt over de opleiding van deskundigen op kernenergetisch terrein is m.i. juist. Wij moeten echter opmerken dat de Nota een bepaald vraagstuk op het terrein van de deskundigheid is voorbij gegaan. Het stadium van het zuiver wetenschappelijke (kernfysische) onderzoek is n.l. voorbij en de ontwikkeling van de atoomenergie is ook in ons land op een niveau gekomen waarop hetgeen technisch (kernfysisch) is uitgedacht ook aan economische normen moet worden getoetst. De investeringen, die bij de ontwikkeling van de atoomenergie — zowel op nationaal als internationaal gebied — noodzakelijk zijn, zijn van dien aard dat er ook waarborgen moeten worden geschapen dat deze investeringen economisch en financieel verantwoord zijn. Ook het rendementsvraagstuk zal over enige tijd een buitengewoon belangrijke rol spelen; een op deskundige wijze gevormd bedrijfseconomisch inzicht is hiervoor absoluut noodzakelijk. Het is niet meer zo — wij hebben op dit punt reeds herhaaldelijk in verschillende van onze publikaties gewezen — dat de ontwikkeling van de atoomenergie uitsluitend een kwestie zou zijn van kernfysici en technici alleen; de ondernemingen, de bankwereld en de economen zullen in de toekomst steeds meer op de voorgrond moeten gaan treden.

Hoe belangrijk het economische aspect van de ontwikkeling van de atoomenergie is wordt echter wel in de inhoud van de Nota op meerdere plaatsen goed en uitvoerig naar voren gebracht.

De Nota die, zoals wij reeds mededeelden, speciaal is gericht op de toepassing van atoomenergie bij de elektriciteitsproductie, geeft, nadat ze de voornaamste kostprijfactoren heeft besproken en geanalyseerd, een kostprijvergelijkend overzicht voor atoomcentrales en conventionele thermische centrales (de met olie en/of steenkool gestookte centrales). Deze kostprijvergelijking ziet er als volgt uit:

Kostprijvergelijking voor een centrale van 100.000 kWh

	Kernenergiecentrale	Conventionele thermische centrale
Kapitaalkosten	3,0 cents/kWh	1,0 cents/kWh
Kosten initiële lading	0,3-0,4 " "	3,0 " "
Brandstofkosten	0,7-1,0 " "	0,4 " "
Onderhouds- en bedieningskosten	0,4 " "	0,4 " "
Totaal	4,4-4,8 cents/kWh	4,4 cents/kWh

De hier gegeven kostprijcalculatie is niet volledig; de

factoren die in gelijke mate op de kostprijs drukken bij een kernenergiecentrale en een conventionele thermische centrale zijn weggelaten. Aan dit gemis komt de Nota enigszins tegemoet doordat zij voor beide soorten centrales een procentuele specificatie geeft van de kostenfactoren. Voor een bedrijfstijd van beide soorten van 6.000 uren ziet deze specificatie er als volgt uit:

Kostenspecificatie (in pCt.)

	Kernenergiecentrale	Conventionele centrale
Kapitaalkosten	70	20
Brandstofkosten	20	70
Onderhouds- en bedieningskosten	10	10
	100	100

De Nota beveelt, in verband met de kostenstructuur van beide soorten centrales, aan, de grondlast van het elektriciteitsnet in Nederland door kernenergiecentrales te laten verzorgen en de conventionele centrales voor de piekbelasting te gebruiken. Naar aanleiding van het feit dat de eerste atoomcentrale in Nederland door de Provinciale Noordbrabantse Electriciteits Maatschappij gebouwd zal worden en omdat door deze maatschappij in Engeland offertes zijn gevraagd voor de levering van een reactor van het Calder Hall-type, is het wel interessant om op basis van gegevens uit een artikel in Nucleonics ¹⁾ een procentuele kostenspecificatie te geven van een atoomcentrale uitgerust met een Calder Hall-reactor. Deze percentages hebben betrekking op een atoomcentrale van 90-100.000 kWh. Deze kostenspecificatie is opgesteld zowel voor het geval dat het Calder Hall-type in de Verenigde Staten wordt gebouwd en geëxploiteerd als voor het geval dat dit in Engeland geschiedt.

Kostenspecificatie van een Calder Hall-reactor (in pCt.)

	In de Ver. Staten	In Engeland
Kapitaalkosten	80	61
Brandstofkosten	11	26
Onderhouds- en bedieningskosten	9	13
	100	100

Wanneer wij deze percentages vergelijken met de in de Nota gegeven procentuele verdeling van de kosten van een kernenergiecentrale in Nederland dan constateren wij dat de kapitaalkosten voor Nederland procentueel hoger zijn dan in Engeland doch lager dan in de Verenigde Staten. Wat de brandstoffen aangaat valt op dat het kostenpercentage daarvan in Nederland lager ligt dan in Engeland doch hoger dan in de Verenigde Staten. De onderhoudskosten en alle andere kosten die verder een rol spelen liggen, procentueel gezien, niet zoveel uit elkaar. De meeste verschillen zijn m.i. wel te verklaren. In het algemeen kan echter opgemerkt worden dat de kwantitatieve verhoudingen van de kostenfactoren en de onderling geconstateerde verschillen worden bepaald door het aanwezig zijn van kernbrandstoffen enerzijds en de schaarste aan deskundigen anderzijds.

Naast de goede tekening van de energiepositie van Nederland op dit moment alsmede van de te verwachten energietoestand in 1960 en 1975 geeft de Nota tal van bijzonderheden waar wij nog een greep uit willen doen. In de Nota wordt ten aanzien van de toepassing van de kern-

¹⁾ „Nucleonics”, juni 1957, vol. 15, blz. 73.

energie ten behoeve van de elektriciteitsproductie gezegd dat in de thans bestaande situatie, waarbij de openbare elektriciteitsvoorziening in handen van de lagere Overheid is, geen wijziging behoeft te worden gebracht. Dit betekent, aldus de Nota, dat de praktische uitvoering van het kern-energiecentraleplan een taak van de elektriciteitsbedrijven zal zijn. Wat de Nota dan verder zegt, nl. „dat de elektriciteitsbedrijven met het oog hierop een commissie hebben ingesteld die een vergelijkend onderzoek zal verrichten naar de bedrijfseconomische merites van de in het buitenland verkrijgbare reactoren voor de opwekking van elektriciteit”, verheugt ons ten zeerste. Van deze zijde wordt terecht afzonderlijk aandacht geschonken aan het economische aspect van het gebruik van atoomenergie.

Een punt van belang achten wij ten slotte ook dat waarop de Nota wijst wanneer zij het programma van het Reactor Centrum Nederland nader beschrijft. Het betreft het project op het gebied van de isotopenscheiding ten behoeve van de verrijking van uranium. In de reeds eerder geciteerde

samenvatting van de Nota wordt hierover het volgende gezegd: „Door de F.O.M. wordt in samenwerking met de N.V. Werkspoor en in opdracht van het R.C.N., dat zich in verband hiermede als „organisme associé” bij het Studiecynicaat voor Isotopenscheiding der 6 K.S.G.-landen heeft aangesloten, de zgn. ultra-centrifugemethode ontwikkeld. Ook in West-Duitsland wordt aan de ultra-centrifugemethode gewerkt. Het R.C.N. en de desbetreffende Duitse instelling hebben omtrent een samenwerking op dit gebied in beginsel reeds overeenstemming bereikt”. Wij achten dit onderdeel van het R.C.N.-programma zeer belangrijk aangezien de kwestie van de isotopenscheiding ook in Euratom-verband van groot gewicht is.

Samenvattend kunnen wij opmerken dat de, hier door ons in grote lijnen besproken, Nota een stuk is dat op velerlei gebied opheldering heeft gebracht, temeer omdat het zich heeft beperkt tot het gebruik van kernenergie voor elektriciteitsopwekking.

Breukelen.

Drs. P. H. M. CREMERS.

AANTEKENING

Nationaal inkomen en bestedingen

Het „Statistical Office” van de Verenigde Naties publiceert op regelde tijden recente gegevens betreffende de nationale jaarrekeningen van een groot aantal landen. Om deze jaarrekeningen op vergelijkbare basis te kunnen geven, is in 1953 door een groep deskundigen een nationaal rekeningensysteem ontworpen, dat door een aantal landen is aanvaard als basis voor het opstellen van hun jaarrekeningen en door andere landen, die hun eigen systeem wensten te handhaven, wordt gebruikt om door omrekening van de eigen gegevens vergelijkbare cijfers te kunnen verstrekken. Teneinde de grote hoeveelheid benodigd cijfermateriaal op stelselmatige wijze te verzamelen, werd in 1956 voor de eerste maal gebruik ge-

maakt van een „National Accounts Questionnaire” welke aan de nationale statistische diensten werd toegezonden en waarin gedetailleerde gegevens werden gevraagd. Tevens werd verzocht aan te geven, op welke punten de gegeven cijfers afwijken van de gevraagde.

Het op deze wijze bijeengebrachte materiaal van 64 landen werd gepubliceerd in de serie „Statistics of National Income and Expenditure” ¹⁾. Uitgaande van dit cijfermateriaal werd van een aantal Westeuropese landen de samenstelling van het bruto-binnenlands produkt naar voortbrengingssectoren in 1955 berekend.

¹⁾ Series H, no. 10, januari 1957.

TABEL 1.

Bruto-binnenlands produkt tegen factorkosten naar voortbrengingssectoren in tien Westeuropese landen in 1955 a)

(in pCt. van totaal per land)

	land- en bosbouw, vissertij	mijnbouw	industrie	bouwnijverheid	elektriciteit, gas, water etc.	verkeer, vervoer en opslag	groot- en kleinhandel	overheid (incl. defensie)	bank- en verzekeringswezen etc.	diensten	opbrengsten van woning-eigendom
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
Finland	23,8	32,7		8,6	(3)	7,4	9,7	9,1	2,1	2,8	3,6
Noorwegen	13,1	1,4	30,1	7,9	2,3	16,4	11,6	3,9	2,1	8,5	2,6
Denemarken	19,6	0,2	28,7	6,7	1,7	9,4	13,9	8,9	2,4	4,1	4,1
West-Duitsland	10,4		48,2	7,8	(3)	8,7	9,1	9,1		4,8	2,1
Nederland	10,9		43,5			8,9	11,3	6,6	3,6	9,7	5,5
België b)	7,7	4,9	30,9	5,4	8,2	5,8	11,3	9,3	2,1	6,5	7,7
Luxemburg	9,3	3,1	42,2	7,1	1,0	8,3	10,9	10,8	1,4	2,3	3,7
Engeland	4,6	3,5	38,9	6,1	2,4	7,6	12,7	6,3	2,8	11,9	3,2
Ierland	32,4		26,6				15,0	9,3		14,4	1,8
Oostenrijk c)	14,2	47,3		6,8	3,3	5,1	9,5	7,4			
										10,0	

a) Voor een uitvoerige bespreking van de inhoud der gebruikte begrippen en de vergelijkbaarheid van de cijfers zij verwezen naar de inleiding van de publikatie.
b) 1954. c) Bruto-nationaal produkt tegen marktprijzen.
In kolom (5) komt tweemaal de verwijzing (3) voor, teneinde aan te geven dat het cijfer van deze rubriek in dat van kolom (3) is begrepen.

Het begrip „bruto-binnenlands produkt tegen factor-kosten” wordt omschreven als de waarde van de produktie tegen factorkosten na aftrek van voorzieningen voor het verbruik van kapitaalgoederen, toe te schrijven aan diensten van produktiefactoren aan ingezetenen.

Uit de eerste kolom van de tabel is af te lezen, in welke landen de landbouw het hoofdmiddel van bestaan is. Ierland, maar in mindere mate ook Finland en Denemarken, steken scherp af bij landen met een ontwikkelde industrie als West-Duitsland, Luxemburg, Engeland en Oostenrijk. Telt men van elk der landen de percentages van de kolommen (2) tot en met (5) bij elkaar op, dan

blijkt uit een vergelijking dat Oostenrijk het land is, waar de voortbrenging van de industrie in ruimste zin en de mijnbouw tezamen met 57,4 pCt. het hoogst is in verhouding tot de bruto-binnenlandse produktie. Hierop volgt West-Duitsland met 56 pCt., Luxemburg met 53,4 pCt. en Engeland met 50,9 pCt. Ierland sluit de rij.

Uit kolom (6) valt de uitzonderlijk grote betekenis van de scheepvaart voor Noorwegen af te leiden. Nederland komt hier op de derde plaats na Denemarken. In zes van de tien landen blijkt de bijdrage van de overheid 9 à 11 pCt. te bedragen.

TABEL 2.

Verdeling van het nationaal inkomen tegen marktprijzen in 13 Westeuropese landen in 1955

	lonen en salarissen	inkomen uit eigen bedrijf	inkomen uit eigendom	ondernemingsbesparingen	directe belastingen op ondernemingen	overheidsinkomen uit ondernemingen en eigendommen	interest op openbare schuld
Finland	61,2	24,3	4,8	2,7	4,6	3,0	— 0,6
Noorwegen	56,3	11,8	2,7	29,6	4,6	0,9	— 1,3
Zweden b)	62,6	19,7	2,0	10,6	3,7	2,5	— 1,1
Denemarken c)	54,7	41,9	1,6	1,6	1,7	1,7	— 1,6
West-Duitsland	63,7		32,6		2,9	1,9	— 1,1
Nederland	53,5		42,2		4,5	2,2	— 2,4
België	53,9	30,5	13,3	2,9	1,7	0,4	— 2,7
Luxemburg	57,6	26,5	6,6	2,4	6,8	1,2	— 1,2
Engeland	73,2	9,6	10,6	4,7	7,0	0,9	— 5,9
Ierland	51,6		44,2	3,4	2,6	1,5	— 3,3 a)
Frankrijk	59,2			40,8			
Zwitserland	59,2	20,0	12,0	3,9	2,6	4,1	— 1,8
Oostenrijk	58,1	37,2		1,8	2,3	1,0	— 0,4

a) Inclusief —1,1 pCt. i.v.m. herwaardering van voorraden.

b) 1954. De ramingen omvatten tevens voorzieningen voor het verbruik van kapitaalgoederen. c) 1953.

Hoe de beloning van de produktiefactoren, het inkomen, is verdeeld, wordt in bovenstaande tabel weergegeven. Het aandeel van lonen en salarissen blijkt van land tot land sterk uiteen te lopen. Engeland geeft voor deze sector het

hoogste percentage te zien, nl. 73,2; Ierland heeft het laagste cijfer: 51,6 pCt. In Engeland blijkt voorts de rentelast van de openbare schuld aanzienlijk zwaarder op het nationale inkomen te drukken dan in elk der overige landen

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt was de afgelopen week uitgesproken krap. In schatkistpapier overheerste het aanbod; kort papier noteerde ca. $4\frac{1}{16}$ pCt. De callgeldnotering werd maandag van 3 tot $3\frac{1}{4}$ pCt. verhoogd; ook dit krediet was slechts mondjesmaat te krijgen.

De oorzaken van de verkrapping waren velerlei. De storting op de tender van vorige week ontrok middelen aan de markt, terwijl de aankondiging van weer een nieuwe tender op driemaandspromessen (inschrijving 30 juli) een aantal geldgevers deed besluiten daarvoor middelen te reserveren, te meer daar sommige een nog iets hoger toewijzingsdisconto verwachtten dan de vorige maal ($4\frac{1}{8}$ pCt.). Een andere factor was het begin van de nieuwe kasreserveperiode. De spreuk „voorzichtigheid is de moeder van de porseleinkast” indachtig, gaf dit vele banken aanleiding extra bedragen naar hun rekening bij de Centrale Bank over te maken. Het minimum-kaspercentage bleef op 6 pCt. gehandhaafd; de Centrale Bank heeft er derhalve blijkbaar niet voor gevoeld door een verlaging van dit percentage de banken in staat te stellen voor een hoger bedrag op de tenders in te schrijven en zo de lege schatkist te spekken, een inflatoire dus gemakkelijke manier om de

nood dezer kist te lenigen, die de laatste tijd in geldmarktkringen wel eens was gesuggereerd. Weer een ander kraptemotief was het uitblijven van een flinke terugstroming van bankpapier na de vorige ultimo, waarin men een symptoom zag van het feit, dat het Nederlandse volk in deze vakantiemaanden, ongekwd door bestedingsbeperkingszorgen, met handen vol het geld uitgeeft aan sport en spel, dans en vermaak.

Het oplopen tot een hoogterecord voor de laatste jaren van de post „wissels in disconto” bij de Centrale Bank op 22 juli werd door sommige insiders toegeschreven aan grote posten gemeentelijk anticipatiepapier (naar men meende in totaal voor ca. f. 100 mln.) die hieronder zouden voorkomen. De afgelopen week werden enige gemeentelijke driemaandskasgeldleningen afgesloten tegen een rente van $5\frac{1}{2}$ pCt. voor grote en $5\frac{3}{4}$ pCt. voor kleine gemeenten. Het element „voor wat, hoort wat”, dat tegenwoordig wanneer in de betreffende gemeente gevestigde bedrijven als geldgever optreden, soms in dergelijke leningen schijnt te sluipen, maakt dat deze vermoedelijk niet in alle gevallen een juiste weerspiegeling van de marktsituatie geven.

De kapitaalmarkt.

In een aandelenmarkt, welke als apatisch, kleurloos en ongeanimeerd werd gekenschetst, vond de geleidelijke koersafbrokkeling der laatste weken verdere voortgang.

Volgens de verzuchtingen der beurslieden deed het publiek „niets”. Voorts legde ook de arbitrage weinig koopactiviteit aan de dag. Van Parijs en Londen uit kon, bij toegespitst gebrek aan de daarvoor vereiste valuta (effectendollars) weinig vraag naar de Nederlandse internationals worden uitgeoefend; in New York scheen de belangstelling enigszins naar de uit valuta-oogpunt méér attractieve Duitse fondsen te zijn verschoven. Opvallend was, dat de binnenlandse aandelen, die weinig of niet hebben deelgenomen aan de hausse op de aandelenmarkt sinds einde vorig jaar, thans wel hun portie te dragen krijgen in de daling. Naar veler opvatting komt hierin een weinig zonnige kijk op de Nederlandse economische situatie, o.a. op het door steeds nieuwe loonronden omhooggedreven kostenniveau, tot uiting.

Zoals onderstaand koersstaatje illustreert kwam de hernieuwde koersdaling, in het kielzög van de discontoverhoging, op de staatsfondsenmarkt zo om en nabij tot staan; in de andere sectoren van de obligatiemarkt kwamen echter nog verscheidene dalingen voor. Diverse langlopende staatsobligaties werpen thans, met inbegrip van de koerswinst bij aflossing, een rendement van ruim 5 pCt. af, kortlopende staatsfondsen zelfs ca. 5½ pCt., percentages die volgens ijverige snuffelaars in de historie hier te lande voor het laatst in het begin der dertiger jaren werden geregistreerd.

Enige olie op de golven van wantrouwen, die op de staatsfondsenmarkt kolkten in verband met verwachtingen omtrent een gedwongen lening, bracht een uitlating van de Minister van Financiën, volgens welke deze bewindsman weinig voor zo'n lening voelt, o.a. omdat deze niet bevorderlijk zou zijn voor het staatskrediet. Een andere ministeriele uitspraak, nl. dat het geen zin heeft te discussiëren over de vraag of het rentegamma al (?) dan niet aan de markt is aangepast, alvorens de investeringsactiviteiten der gemeenten zijn teruggebracht tot een voor de kapitaalmarkt draaglijk niveau, werkte in dezelfde richting. Dat het rentegamma met hand en tand door de Regering wordt verdedigd, blijkt trouwens ook uit een recente uitspraak van de Kroon (d.w.z. in feite van de betreffende Ministers) waarbij de gemeente Utrecht verboden werd een onderhandse lening bij een levensverzekeringmaatschappij af te sluiten, die alleen in zoverre van de gamma-voorschriften afweek, dat de mogelijkheid van een eventuele latere conversie in een lager rentetype dan 4¼ pCt. hier was uitgesloten. Een pikant détail bij deze afkeuring was, dat zij niet alleen inging tegen de mening van de gemeente en van de Gedeputeerde Staten, doch ook tegen het advies van de Raad van State, bij welke instanties blijkbaar het gezonde verstand sterker was dan de leer.

	12 juli 1957	19 juli 1957	26 juli 1957
Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	59½	57½	57
3½ pCt. 1947	86%	84%	85
3¼ pCt. 1955 I	84%	81½	81¾
3 pCt. Grootboek 1946	84%	84	83½
3 pCt. Dollarlening	93½	91½	93½
Diverse obligaties			
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	87	85½	83
3¼ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	80	78	76½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	86½	86½	85½
3½ pCt. Philips 1948	91%	90%	89%
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	82%	81%	81
New York			
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	520,8	515,7	514,6
		J. C. BREZET.	

RECENTE PUBLIKATIES

K. Blessing: Kapitalmarktprobleme. Voordracht gehouden voor de „Übersee-Club” te Hamburg op 24 mei 1957, Hamburg 1957, 16 blz.

Tegenover de omvangrijke kapitaalvorming in West-Duitsland staat een kapitaalmarkt, waarvan veelal wordt gezegd, dat deze niet voldoende is ontwikkeld en georganiseerd en niet in staat is om goed te kunnen functioneren. In zijn rede stelt schrijver, dat in de zwakheid van de kapitaalmarkt een verkeerd gelegen zwaartepunt bij de besparingen en dirigistische tendenties bij de kapitaal aanwending tot uitdrukking komen. Ter verbetering van de kapitaalmarkt zijn een stabiele geldwaarde, vrije rentevorming, herziening van de belastingpolitiek en popularisering van het sparen ter belegging in aandelen en obligaties noodzakelijk. Ten slotte gaat schrijver in op het verband tussen het kapitaalmarkt vraagstuk en het overschot op de Duitse betalingsbalans.

Prof. H. J. Doedens, Prof. Dr. B. Schendstok en H. J. Hofstra: Drie voordrachten gehouden op de Belastingconsulentendag 1956, georganiseerd door de Nederlandse Federatie van Belastingconsulenten. Uitg. FED, Amsterdam 1956, 71 blz., f. 3,90.

Op de op 12 mei 1956 gehouden Belastingconsulentendag hield Prof. H. J. Doedens een voordracht over „Verleden, heden en toekomst der buitengewone lasten”. Deze voordracht is in deze uitgave aangevuld met een uitgebreid overzicht van de voornaamste beslissingen inzake dit onderwerp. Op de Belastingconsulentendag werd voorts het goed koopmansgebruik van twee kanten belicht, t.w. de juridische aspecten door Prof. Dr. B. Schendstok in zijn voordracht „Goed koopmansgebruik als rechtskundige norm voor het bepalen van de belastbare jaarwinst” en de bedrijfseconomische aspecten door H. J. Hofstra.

Dr. N. Franken: Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap; samenvatting en commentaar. Uitg. Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland, 's-Gravenhage 1957, 55 blz., f. 2,50.

De tekst van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap is door de omvattendheid van de daarin geregelde materie uitermate gecompliceerd en daardoor weinig overzichtelijk. Met dit geschrift is beoogd de inhoud van het Verdrag in een zo leesbaar mogelijke vorm te gieten. Aan elk onderwerp is een commentaar toegevoegd, dat geen kritiek als zodanig geeft, doch een conclusie, resp. lacunes of mogelijke interpretatieverschillen aangeeft.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	12 juli 1957	19 juli 1957	26 juli 1957
Algemeen		234,6	231,9	229,7
Internat. concerns		346,7	342,8	341,2
Industrie		153,8	152,0	149,0
Scheepvaart		158,7	156,2	154,3
Banken		112,9	111,8	110,5
Indon. aand.		100,5	99,2	95,7

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 223,50	f. 222,10	f. 223,50
Unilever	461½	455½	447½
Philips	396¼	294¼	290¾
A.K.U.	196	188	182
Kon. N. Hoogovens	304	300	290
Van Gelder Zn.	191¼	191	184¼
H.A.L.	182	178½	174½
Amsterd. Bank	198	197½	197½
H.V.A.	116¾	116½	115

Sir F. W. Leith-Ross: Orthodox Credit Control in Post-War Conditions. Institut International d'Etudes Bancaires, Rotterdam 1957, 49 blz.

De orthodoxe theorie van kredietcontrole door middel van schommelingen in het disconto van de centrale bank is thans niet meer in dezelfde mate van toepassing als in de vooroorlogse jaren. De functie van het bankdisconto als middel van monetaire politiek in de Europese landen en de mate waarin deze politiek succesvol is geweest, wordt door schrijver onderzocht.

Kleine gids voor de toekomstige eigenaar. Uitg. van het Centrum voor het Aanmoedigen van het Spaarwezen, en de Onroerende Beleggingen (A.S.O.B.), Brussel 1956, 124 blz., Bfr. 25.

Dit boekje wil de toekomstige Belgische bezitter van een eigen woning voorlichting verschaffen bij de keuze van zijn woning en, in het geval dat men zelf wil laten bouwen, raad geven t.a.v. de problemen die hiermede samenhangen op bouwkundig, administratief en financieel gebied.

T.N.O. voor de bouwwereld. Uitg. Nijverheidsorganisatie T.N.O., 's-Gravenhage 1957, 71 blz.

Dit boekje beoogt een indruk te geven van de diensten, welke door T.N.O. aan de bouwnijverheid kunnen worden verleend. Met dit doel wordt een overzicht gegeven van de aard der onderzoeken welke door verscheidene T.N.O.-instituten ten behoeve van de bouwnijverheid worden verricht. Naar volledigheid is niet gestreefd ten einde de overzichtelijkheid te bevorderen.

OLIE IN PERSPECTIEF

Rectificatie

In de aantekening over „Olie in perspectief”, geplaatst in „E.-S.B.” van vorige week, moet het eind van de tweede alinea op blz. 595, kolom 2, als volgt worden gelezen: in 1945 stelde men de wereldreserve op 70.000 mln. ton (dus niet 70 mln. ton), thans echter op 140.000 mln. ton (dus niet op 140 mln. ton). (Uit rede van J. W. Platt, directeur Shell Petroleum Comp. voor het Institute of Petroleum te Londen op 11 april 1956.)

BIJ ECON. FINANC. ADVIESBUREAU

te Amsterdam bestaat

vacature op directeurs-niveau

Vereisten: econoom of jurist met econ. inslag. Leeftijd vanaf 35 jaar. Kennis Ned. Bedrijfsleven, moderne talen. Intern. ervaring strekt tot aanbeveling. Ook combinatie met gevestigde adviseur valt onder het oog te zien.

Brieven E.-S.B. no. 35-2, postbus 42, Schiedam.

Aan industrieel bedrijf te Rotterdam vacceert de
betrekking van

bedrijfs-econoom

Gegadigden, die belangstelling hebben voor de kostprijspromatiek, vinden hier een interessante zelfstandige werkkring, welke nog veel uitgebouwd kan worden. Gedacht wordt aan een jong academicus, liefst met enige ervaring.

Brieven no. E.-S.B. 35-1, postbus 42, Schiedam.

Grote Industriële onderneming te Amsterdam zoekt:

Jong Accountant N.I.v.A.

of

Jong Drs. in de economie

in het bezit van het academisch accountantsdiploma

teneinde te worden opgeleid tot Chef van haar administratie en de huidige functionaris t.z.t. op te volgen.

Vereisten:

1. Leeftijd 30 tot 35 jaar.
2. Gedegen theoretische kennis, in het bijzonder van moderne kostprijadministratie en moderne mechanische hulpmiddelen. Kennis van fiscale problemen en enige ervaring strekt tot aanbeveling.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met uitgebreide beschrijving van levensloop aan het Bureau van dit blad onder no. E.-S.B. 35-3, postbus 42, Schiedam.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**